

A Horthy-kor politikai elitje

memoár elemzések tükrében

Jelige:SZD444

Lezárás dátuma:2014. július 16.

Tartalomjegyzék

1. Bevezető:	3
2. Az elit fogalma:	4
3. Két világháború közötti elitek a magyar társadalomban	5
3.1 Mit értünk elitek alatt a Horthy–korban?	5
3.2 Horthy–kori elitek:	7
3.3 Politikai, kormányzói elit:	7
3.4 Átrendeződések a törvényhozói és a kormánypárti képviselők összetételében a Horthy- korban.....	9
4. Pár gondolat az emlékiratokról és az önéletírásról:	13
5. Életutak a Horthy–korszakban:	20
6. Három életút összehasonlítása:	32
7. Összegzés:	40
Függelék:	42
Felhasznált irodalom:	46
Források:.....	48

1. Bevezető:

Dolgozatom a két világháború közötti magyar társadalomnak egy igen szűk csoportjával, az úgynevezett politikai elittel foglalkozik. Fontos már itt a bevezetőben megjegyezni, hogy nem a szélesen vett politikai elit bemutatására törekszem a következő oldalak megírásakor. A politikai elitet nem „kívülről” hanem „belülről”–személyes önéletírások segítségével igyekszem vizsgálni.

A dolgozat keretét a bevezető és az összegző fejezet adja, a kettő közötti részt további öt egységre oszthatjuk, melyek az alábbi módon épülnek fel. Az első fejezetben röviden definiálom az elitet, mint társadalmi csoportot. A második részben meghatározom, hogy mit értünk elit illetve elitek alatt a két világháború közötti magyar társadalomban, a fejezet folytatásaképp hosszabban írok a politikai elitről, továbbá annak változásáról a Horthy-korban. A harmadik fejezetben bemutatásra kerülnek a forrásaim műfaji sajátosságai, valamint azoknak „olvasási módja” illetve pár szót fogok szólni a memoárok keletkezéseinek történetéről továbbá olvasó közönségéről is. A negyedik szekcióban ismertetem az itt vizsgált három önéletíró életútját, ahogyan ők azt elbeszéli visszaemlékezéseikben.

Az ötödik fejezetében a három önéletíró életútját összevetve végzek összehasonlító elemzést; ebben hosszabban kitérek az egyes életutakban megfigyelhető hasonlóságokra, illetve különbségekre. Szó lesz az iskolarendszer szerepéről, a későbbi karriermintákról, valamint a politikai elitbe való be- és kikerülésről, továbbá a személyes döntések mögött meghúzódó egyéni értékrendekről is.

A befejező részben röviden összegzem, hogy mik az előnyei a memoároknak a hagyományosan vett történeti dokumentumokkal szemben.

2. Az elit fogalma:

Az elit fogalma sokrétű, nem egységes, talán ez is adja meghatározásának nehézségét. A mindennapi szava járásunkban gyakran teljesen másként használjuk az elit fogalmát, mint amit valójában jelent. Ahogy azt Karády Viktor egy vele készített interjúban is megjegyzi: „Az elit fogalma a szociológiai és társadalomtörténeti irodalomban egyike a leggyakrabban, s ugyanakkor a leglazábban használt fogalmaknak.”¹ Ahhoz, hogy a lehető legpontosabban le tudjuk írni, hogy mit is értünk társadalmi elit/elitek alatt, előbb egy fogalomtörténeti kitekintést kell tennünk.

„[...] az 'élite' kifejezés a 17. században a kitűnő minőségű dolgok jellemzésére szolgált, és csak később nevezték így a társadalom felső, vezető pozícióiban lévő csoportjait.”²

Az első elitelmélet verzióit két igény jellemezte: általános politikai orientáció valamint egy formalizációs igény.³ Az elitelmélet az osztályelmélettel szemben fogalmazódott meg,⁴ a 19. - 20. század fordulóján.

Gaetan Mosca egy késő 19. századi tanulmányában arról írt, hogy minden társadalom kisebbségre és többségre, magyarul elitekre és tömegre válik szét. Véleménye szerint a kisebbség (tehát az elit) vezet, míg a tömeg „csupán” engedelmeskedik. Gyakorlatilag minden hatalom az elit kezében összpontosul. Gazdasági és a kulturális pozíciók mellett a politikai hatalom is a mindenkori elit birtokában van.⁵

Vilfredo Pareto az elitet más jelentéssel ruházta fel az. A paretoi értelmezés szerint a társadalom vezetőkre és vezettekre válik szét, más szavakkal: az elitek valamint a nem elitek (tömegek) egymással mindig szemben állnak.⁶ Pareto így a népességet két rétegre osztja; alsóbb- és felsőbb rétegekre. Véleménye szerint az alsóbb réteg nem tartozik az elithez. A felsőbb réteg jelenti számára az elitet, melyet további két csoportra bont: a

---

¹Karády Viktor: *Az elitről és az elit kutatásának kérdéseiről a magyar társadalomtörténetben*. In.: Sic Itur ad Astra 9. évf. 1-2. szám, 1995, 130.

²Kovács Gábor: *Elitek és társadalmak a globalizáció és az információs forradalom korában* In: Túl az iskolafilozófián: A 21. század bölcséleti élménye. – Budapest, Áron Kiadó, 2005, 355–356.

³Lengyel György: *Elitelmélet, kutatási hagyomány, módszerek* In: A magyar gazdasági elit társadalmi összetétele a huszadik század végén, Akadémia Kiadó, Bp., 2007, 14.

⁴Lengyel 2007, 14.

⁵Bővebben: Kovács Gábor: *Elitek és társadalmak a globalizáció és az információs forradalom korában* In: Túl az iskolafilozófián: A 21. század bölcséleti élménye. Budapest: Áron Kiadó, 2005, 356.

⁶Uo. 356.

kormányzó elitre valamint nem-kormányzó elitre.⁷ Számos társadalomtudós érdeklődését keltette fel az elit és annak leírása az elmúlt bő száz évben; ilyen volt például: A tömegek lázadás–José Ortega Y Gassetől vagy gondolhatunk itt C. Wright Mills– Az uralkodó elit című munkájára is, de akár megemlíthetnénk Włodzimierz Weselowskit is Raymond Aront is, mint a téma jeles kutatóit.

A húszadik század során jelentősen megcsappant azoknak a száma, akik a kor politikai változásai háttérében elitközpontú magyarázatokat véltek felfedezni, ennek következtében az elit elméletek hanyatlásnak indultak. A második világháborút követően egyes nyugati gondolkodók azt állították, hogy az elitparadigma konzervatív, leegyszerűsített valamint antidemokratikus megközelítés. John Higley és Jan Pakulski szerint egy újabb intellektuális változás kellett ahhoz az – nevezetesen a marxizmustól való elfordulás –, hogy az elit-illetve elitek tanulmányozása ismételten vonzóvá váljon a társadalomtudósok számára. Az ezredforduló tájékán az elitelméletek ismételten kedvelt témává kezdtek válni. A különböző elitelméletek három történeti-politikai eseménymagyarázatában hatottak nagy erővel; a kelet-ázsiai országok gazdasági fejlődésében valamint a politikai demokratizálódásában, a kommunista rendszerek lassú változásában, továbbá a kelet-európai kommunista rendszerek összeomlásában.⁸

3. Két világháború közötti elitek a magyar társadalomban

3.1 Mit értünk elitek alatt a Horthy–korban?

A rövid elitelmélet áttekintés után át szeretnék térni a Horthy-kori elit leírására. Mindenekelőtt kísérletet teszek a két világháború közötti magyarországi elitnek a meghatározására, majd hosszabban jellemzem a politikai elitet, mely a dolgozatom fókuszába fog kerülni.

Stier Miklós két hatalmi szférát emel ki: a gazdaságát és a politikait. Érvelésének középpontjában az áll, hogy tőkés átalakulás folyamán egyes polgári rétegek a gazdasági hatalom megszerzésén keresztül igyekeztek megkaparintani a politikai hatalmat is. Érvelése nem szakít a hagyományos marxi felfogással. Nem a konkrét politikai pozíciók eléréséért zajlik a verseny, hanem olyan pozíciókat kívántak megragadni, melyek birtoklásával

---

⁷Wilfredo Pareto: *A kormányzó elit* In: Szociológiatörténeti Szöveggyűjtemény: Másodválogatás. - Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1993. 155–160.

⁸Higley, John – Lengyel György (eds.): *Elites after State Socialism: Theories and Analysis*. Rowman & Littlefield, Lanham, 2000. Idézi Csíkei András: *Egy új elitmodell fele*. Szociológiai Szemle, 2002, 2. sz.,120.

közvetetten tudták befolyásolni az élet számos területét, tehát nem ők maguk tartják a kezükben a gazdasági és a politikai hatalmat, hanem egy rajtuk kívül álló csoport. Stier ezt kormányzati hatalomnak nevezi. A kormányzati hatalomtól megkülönbözteti az úgynevezett kormányzó réteget más szavakkal kormányzati-politikai elitet.⁹ Amint láthatjuk Stier már megkülönbözteti egymástól az elitet valamint az uralkodó osztályt, de „[...] ő sem tépte el az elitet az uralkodó osztállyal összekötő szálakat [...]”¹⁰

Lengyel György az elit leírásakor Max Weberből indult ki. „[...] Weber megkülönböztette egymástól a hatalom, vagyis az osztályviszony, és az uralom, tehát az elitviszony fogalmát.”¹¹

„A hatalom itt az akarat másokkal szembeni érvényesítésének lehetőségét jelenti, míg az uralom az elfogadott parancsnoklás, az autoritás lehetőségét, amihez szükség van legitimációra, utasításokra, s ezért többnyire egy testület léte is. Ebben az értelemben az osztályviszony tipikusan hatalmi viszony [...]”¹² Az osztályviszony olyan hatalmi viszony, melynek uralmi jegyei is vannak, az elitviszony pedig teljes mértékben uralmi viszonynak tekinthető. „Az osztály és elit, hatalom és uralom ily módon össze is fonódhat, s egymással szembe is kerülhet. Tipikusnak azonban az osztályhatalom és az elituralom párhuzamos gyakorlása tekinthető.”¹³

„Az uralkodó osztály analitikus fogalomként [...] valójában alkalmatlan társadalomtörténeti elemzésre, az elit fogalma viszont jobban megfelel erre a célra.”¹⁴

Valamivel könnyebb a dolgunk – jegyzi meg Gyáni Gábor – az elit szociológiai fogalmának leírásában: „[...] az elit (vagy inkább az elitek) [...] a társadalmi hierarchia csúcsán helyet foglaló kollektívát vagy azok együttesét értjük, akikre a társadalom más, tehát „lentebbi” csoportjaival szembeni erőfölény jellemző.”¹⁵ Az idézetben szereplő erőfölény származhat például politikai akarat monopolizálásából, de akár az erőforrások fölötti rendelkezés kisajátításából is. Tehát: „az elit kifejezést társadalomszerkezeti fogalomként a funkcionális rétegek (a tulajdonosi és/vagy professzionális csoportok) magas státusú tagjaira, meghatározott köreire alkalmazzuk. Az elit így nem azonos a politikai osztály fogalmával, miután az elit tagjai különféle pozíciók birtokosaiból kerülnek ki, és kivételes hatalmi

---

⁹Stier Miklós: *Uralkodó elit, kormányzati hatalom - kormányzó réteg a Horthy-korszakban* In: Századok 2. szám, 1983, 434–443.

¹⁰Gyáni Gábor–Kövér György: *Az elitek* In: Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig 2. jav. kiadás Budapest: Osiris, 2003, 221.

¹¹Uo. 221.

¹²Lengyel György: *Osztály és elit* In: Gazdasági elit, MTA Szociológiai Kutatóintézet Értékszociológiai és Társadalomtudományi Elemzések Műhelye, Budapest, 1982, 7.

¹³Lengyel 1982, 8.

¹⁴Gyáni Gábor–Kövér György: *Az elitek* In: Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig 2. javított kiadás Budapest: Osiris, 2003, 222.

¹⁵Uo. 222.

jogosítványait (osztályviszonyait) ily módon egy vagy több uralmi pozíció erősíti meg.”¹⁶

3.2 Horthy–kori elitek:

A Horthy–korbéli elit nem egységes, több egymástól külön álló csoportját kell egymástól megkülönböztetni, a következőkben csak „felsorolás” szintjén szeretném megemlíteni az elit különböző csoportjait, majd hosszabban írok a politikai elitről.¹⁷

A hagyományos elitet nagyjából a huszadik század közepéig a történelmi arisztokrácia adta. Az egyházi elithez azok tartoztak, akik felsőszintű egyházkormányzati funkciókat gyakoroltak. Érdekes egymástól megkülönböztetni a katolikus és a protestáns egyházi elitet. Külön kell szólnunk a katonai elitről is [...] tagjai közé tartozik minden olyan személy, aki a tényleges állományban elérte a tábornoki (vezérőrnagy, illetve annál magasabb) rendfokozatot és abban hosszabb vagy rövidebb ideig szolgált [...]”¹⁸

„Az értelmiségiek elitje azokból tevődött össze, akik a művészeti és tudományos szervezetek vezető posztjait töltötték be, emellett fontos gazdasági, politikai vagy egyházi érdekeltségeket is birtokoltak.”¹⁹

Gazdasági eliten a következőt értjük „[...] azok az uralkodó csoportok alkotják, amelyeknek tagjai megkülönböztetett jelentőségre a gazdasági újratermelési folyamatokban mutatkozó döntési-befolyásolási kompetenciájuk révén tesznek szert.”²⁰

3.3 Politikai, kormányzói elit:

Végül elérkeztünk az általam részletesebben vizsgálni kívánt politikai elithez. „A politikai döntések jogát kisajátító, az intézményesen monopolizáló csoportok tekinthetőek politikai elitnek [...] a két háború közötti Magyarországot fokozottan áthatotta az etatizálódás, ennek nyomán a döntési kompetencia mindinkább átkerült az állam, azon belül is a végrehajtó hatalom kezébe [...]”²¹ Tehát a politikai eliten csak azokat értjük, akik „az állami élet rendje szerint a kormányzati tevékenységekhez hierarchikusan, jogszabályszerűen kapcsolódó

---

¹⁶Uo.222.

¹⁷Bővebben: Gyáni Gábor–Kövéry György: *Az elitek* In: Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig 2. jav. kiad. Budapest: Osiris, 2003, 221–257.

¹⁸Szakály Sándor: *A katonai elit Magyarországon 1919–1945*, Rubicon 18. évfolyam, 4-5. szám: 40.

¹⁹Uo.24.

²⁰Gyáni–Kövéry 2003, 247.

²¹Uo.240.

funkciók, tisztségek birtokosai.”²² „[...] ez a politikai rend [...] a kormányzati hatalom szervezeti rendszerébe olvasztja a politikai elitet, amely így kormányzó réteggént jelenik meg.”²³

Az így kapott politikai (kormányzó) elit tagjai (szervezeti pozíciók alapján): kormányzó és szűkebb környezete, az országgyűlés és a felsőház– együttesen ők alkotják a törvényhozó hatalmat. Végrehajtó hatalom alatt azokat értjük, akik a kormány és/vagy a minisztériumok tagjai; az országos főhatóságok vezetői, valamint ide tartoznak még a közigazgatási vezetők is. Továbbá a politikai elithez sorolandóak a különböző érdekvédelmi szervezetek vezetőit is. Együttesen a számuk nagyjából 650–700 főre tehető a Horthy-korszak idején.

A végrehajtó hatalomba tartoznak azok, akik valamely 1919 és 1944 közötti kormánynak miniszteri vagy államtitkári posztját töltötték be, számuk összesen száztizenöt főt tett ki.²⁴

A Horthy-kori politikai elit belső szerkezeti átrendeződését három egymástól jól elkülöníthető korszakra bonthatjuk. Az első korszakban „1919-1921 között a (jobboldali) értelmiségiek (orvos, ügyvéd, tanár) alkottak túlsúlyt [...]”²⁵ A politikai eliten belül [...] jószíval tehát a középosztály exponensei alkották túlsúlyt [...]”²⁶ A bethleni-korszakban (1921-1931) között megjelentek azok az egyének, akik köztisztviselői pályájuk befutása révén váltak kormánytaggá. Továbbra is jelen voltak az értelmiségiek, a katonatisztek és a földbirtokosok is a kormánytagok között.²⁷ A Horthy-kor utolsó politikai korszakában az ún. „hosszú” harmincas években „[...] a szerényebb anyagi helyzetű középosztályi (és kispolgári) személyek előtt nyílik meg a politikusi (állami főtisztviselői) karrier lehetősége; a korábban katonatisztként, közhivatalnokként, értelmiségként ténykedő, az elit utánpótlási forrásaként

---

²²Stier Miklós: *Uralkodó elit, kormányzati hatalom - kormányzó réteg a Horthy-korszakban* In: Századok 2. szám, 1983, 437.

²³Gyáni-Kövé 2003,240.

²⁴Három lehetséges módon juthatott valaki miniszteri vagy államtitkári posztig. A legtipikusabb a köztisztviselői vagy miniszteriális hivatalnoki pályáról való bekerülés volt (a 115 főnek a 44%-ka így került be a végrehajtó hatalomba. A miniszterek és államtitkárok 30%-ka értelmiségi pályáról származott. A végrehajtó hatalom további 20–25%-át a katonatisztek valamint földbirtokosok illetve magántisztviselők adták. Államtól független megélhetési forrással igen ritkán rendelkeztek a Horthy-kor béli kormányok vezető tisztviselői, viszont jelentős hányaduk (egyharmaduk) rendelkezett valamilyen felsőfokú (egyetemi) végzettséggel. Bővebben: Gyáni-Kövé 2003,241–242.

²⁵Gyáni Gábor: *A felső 4000: A társadalmi hierarchia csúcsán*, Rubicon, 18. évfolyam,4-5. szám: 22–25.

A kormánytagok csak nem felét adta az előbb említett három szakma:34 kormánytagból 16 tag tartozott a jobboldali értelmiségiek közé.

²⁶Gyáni Gábor: *Demokrácia Hatalom: Az elit fogalma és történelmi változékonysága* In: *Politikum és elit a történelemben*. Korunk 2009,3. szám,7.

²⁷Gyáni-Kövé 2003,241.

előzőleg semmilyen érdemi szerepet sem játszó elemek – pártkarriert befutva – érkeznek ez időben a csúcsra.”²⁸

A törvényhozói hatalom részesei a kormányzó és szűkebb környezete, az országgyűlés és a felsőház. Ennek következtében nehéz dolgunk van, amikor a NEP parlamenti frakciójának tényleges társadalmi összetételét próbáljuk meghatározni. Nem beszélhetünk külön politikai rétegről, hiszen sokszor egyesek csak azért kerültek politikai pályára, hogy a már meglévő elitbéli pozícióikat még jobban megerősítsék vagy kiegészítsék. Pontosan a multipozicionalitás ténye az, ami megnehezíti az önálló politikai osztályt meghatározását.²⁹

A Horthy-kori kormánypárti képviselők egy további sajátossága, hogy csak nem kétharmaduk rendelkezett valamilyen földtulajdonnal.³⁰

3.4 Átrendeződések a törvényhozói és a kormánypárti képviselők összetételében a Horthy-korban

A Bethlen-korszak (192-1931) egyik sajátossága hogy igen kevés az olyan képviselőházi, aki az 1918 előtti parlamentben is helyet kapott volna. „A régi országgyűlésből 1920-ban 23-an, a második nemzetgyűlésben 34-en, az 1926-ban összehívott képviselőházban pedig 24-en ültek. Az első nemzetgyűlésnek 11%-a került ki a korábbi törvényhozásból.”³¹ Nem beszélhetünk tehát a politikai elit reprodukciójáról, a kicserélődés mértéke radikálisnak mondható a Bethlen-éra egésze alatt. A húszas évek politikai elitcserélődése békés módon zajlott.

John Higley és Lengyel György a cserélődés mértéke és módja alapján négy elitcserélődései ideáltípust különböztet meg.³² A húszas évek magyarországi politikai elit változása leginkább a klasszikus cirkuláció ideáltípusával írható le, hiszen az átalakulás békésen és átfogó módon zajlott le. Az 1918 előtti nemzetgyűlési képviselők töredéke tudta csak megőrizni korábbi törvényhozói pozícióját. Ugyan feltűnnek „rég arcok” a nemzetgyűlési képviselők padosrai

---

²⁸Gyáni 2009,7.

²⁹Gyáni–Kövér 2003, 243.

³⁰„A politikai elit e szegmensének számbelileg meghatározó része így nem magából az államból (a képviselői tiszteletdíjból) élt (ami lakáspénzzel együtt a húszas évek végén évi 9000 pengőnek felelt meg), de nem is csak a képviselői státusának köszönhetette elitbéli helyét.” Gyáni–Kövér 2003,244.

³¹Bővebben: Püski Levente: *A politikai elit változása 1919 után*. In: Hatalom és társadalom a XX. századi magyar történelemben Osiris Kiadó,1956.os Intézet, Budapest, 1995,401.

³²Klasszikus cirkulációról beszélünk, ha a cserélődés átfogó és békés módon megy végbe, reprodukciós cserélődés során az elitsere fokozatos, de csak szűk hatókörű, akkor beszélhetünk az elitek lecseréléséről, amikor a cserélődés az elitpozíciók betöltőinek nagy részét érinti és hirtelen megy végbe. A negyedik ideáltípus egy olyan kvázi-lecserélést ír le, mely során a hirtelen elitsere csak a vezető pozíciót betöltők egy bizonyos csoportját érinti.

Bővebben:Higley, John – Lengyel György (eds.): *Elites after State Socialism: Theories and Analysis*. Rowman & Littlefield, Lanham, 2000. Idézi Csíste András: *Egy új elitmodell fele*. Szociológiai Szemle, 2002, 2. sz.,121.

között, mégsem beszélhetünk esetünkben a politikai elit folytonosságáról.³³ Azonban teljes politikai elitcseréről sem beszélhetünk, hiszen az „[...] egyes kormányhivatalokban egyöntetűen számottevő a nagybirtokosok és az arisztokrácia számszerű jelenléte.”³⁴ A korszak egy további érdekessége, hogy a képviselők 40%-a csupán egy ciklus erejéig volt tagja a képviselőház kormánypártjának.

Már a húszas évek elején tudható volt, hogy Bethlen István reform tervei között szerepel a felsőház felállítása is. Erre csak 1926 után kerülhetett sor, hiszen a nemzetgyűlés ekkor fogadta el az akkori miniszterelnök erre vonatkozó törvényjavaslatát. Nem sokkal ez után 1927-ben meg is alakult a második kamara. A felsőház létrehozásának elsődleges célja a rendszerstabilizációja volt.³⁵ A tagságról elmondható, hogy alapvetően a felső középosztályból verbuválódott, akik már képviselő posztjuk betöltése előtt valamilyen elitpozícióban voltak.³⁶ Nagyon magas volt körükben a valamilyen felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya (80-85%), közülük legtöbben jogi diplomával rendelkeztek. „A második kamarába gyakran olyanok kerültek be, akik az aktívabb politizálásból átmenetileg vagy végleg kiszorultak [...] a második kamara ebben az értelemben egyfajta levezető szelepként is működött [...]”³⁷

[...] amíg korábban a multipozicionalitás jelentette az elitbe való bejutás elsőrendű feltételét, az 1930-as években egyértelműen a politikai-mozgalmi előélet lépett annak a helyébe.”³⁸ A harmincas évek politikai eseményeinek egyik következménye, hogy fokozatosan kezdett kiépülni egy önálló politikai osztály, mely a húszas években még nem létezett. Ez a politikai osztály elitként aposztrofálta saját magát. „[...] politikai osztályként viselkedő politikai elit elsőrendű célja, hogy az állam révén teremtsen magának uralmi helyzetet a társadalomban úgy, hogy pozíciókat hódítson el magától az „uralkodó osztály” –tól.”³⁹

---

³³ „[...] a legnagyobb mértékű folytonosságot éppen a baloldal, pontosabban annak egy része képviselte. A Nemzeti Demokrata Párt 6 képviselőjéből négyen [...] már az 1910-es országgyűlésnek is tagjai voltak.” Püski 1995, 403.

³⁴ Gyáni 2009, 7-8.

³⁵ Kezdetben a tagok száma nagyjából 235–240 fő között mozgott. A korszak végére (1944) a tagság száma csak nem másfélszeresére nőtt 350–360 főt számlált ekkor. A felsőházba többféle módon lehetett bekerülni, például titkos választások útján, de akár maga Horthy Miklós kormányzó személyes kinevezése révén is.

³⁶ A felsőházi tagság inkább szolgált a már meglévő elit pozíciónak a szilárdítására, kiegészítésére, mint annak megteremtésére. Tiszteletdíj nem járt a felsőházi szék után, de így is vonzó pozíciónak számított. Tagjai-képviselői státuszuk révén – még felsőbb körökbe nyerhettek bebocsájtást, ahova vagyoniuk alapján nem biztos, hogy eljuthattak volna.

³⁷ Püski Levente: *A felsőház. Az elitek gyűjtőhelye*. Rubicon, 18. évfolyam 4-5. szám, 65.

³⁸ Gyáni-Kövér 2003, 245.

³⁹ Uo. 245.

Bethlen István nevével fémjegyzett politikai-és gazdasági konszolidáció a harmincas évek elején megbukott, háttérben az 1929-ben kirobbant gazdasági világválság valamint annak hatásai állnak. A válság hatására mind szélesebb tömegek fordultak el szélsőséges politikai erők felé. „Nálunk is arról volt szó, hogy a bethleni rendszer helyébe a dzsentri-államhivatalnoki-katonatiszti elemek készültek – éppen a kormányzati hatalom megragadása útján – a totális fasiszta diktatúra bevezetésére. E törekvésük folyamán szembetalálták magukat a korábbi rendszer konzervatív burzsoá vonásait vagy annak látszatát fenntartani igyekvő társadalmi erőkkel.”⁴⁰ Az említett harc a kormánypárt képviselői csoportjain belül zajlott a „hosszú”harmincas évek során.

Az 1931-es országgyűlési választások alkalmával az Egységes Párt a lehetséges 245 szavazatból 158 mandátumot szerzett meg, ezzel 64,5%-os többséggel rendelkezett a parlamenti patkón belül. A kormánypárti képviselők sorai között megjelent a városi burzsoázia, a földbirtokosok és agrárburzsoázia, az állami bürokrácia, továbbá jelentős számban képviseltette magát az értelmiség is.⁴¹ Az 1931 júniusában felállított parlamentnek valamint az újonnan megalakult kormánynak az volt a célja, hogy megerősítse Bethlen István és a kormánya helyzetét. Ez a kísérlet azonban sikertelenül záródott, így '31 őszén a Bethlennek valamint a kormányának is távoznia kellett. Helyére Károlyi Gyula és kormánya került,⁴² mely elsődleges feladata „[...] a fasiszta jellegű konzervatív ellenforradalmi rendszert változatlan formában fenntartsa és átmentse.”⁴³ 1932 nyarán Gömbös Gyula kormánya⁴⁴ váltotta a bő egy évig fennálló Károlyi kabinetet. „Az új kormányfő végső soron a totális fasiszta diktatúra megvalósítására törekedett, azonban egy alapjában egy bethleni platformon álló kormánypártot örökölt.”⁴⁵ Gömbös Gyula eltérő módszereket használt a kormánypárton belüli vezető pozíciójának megerősítésére.⁴⁶ Az ellentét tapintható volt Bethlen István hívei valamint Gömbös Gyula tábora között. A szembenállás odáig fajult, hogy

---

⁴⁰Sipos Péter – Stier Miklós–Vida István: *Változások a kormánypárt parlamenti képviselőinek összetételében 1931–1939* In: Századok 101. évf. 3-4. sz. 1967, 602.

⁴¹Bővebben: Sipos– Stier– Vida 1967, 604. Az Egységes Párt parlamenti képviselőinek társadalmi összetétele az 1931-es választások után. című táblázat

⁴²Károlyi kormány tagjai: Ernst Sándor , Gömbös Gyula ,Ivány Béla, Karafiáth Jenő, Kenéz Béla Keresztes-Fischer Ferenc, Korányi Frigyes ,Mayer János, Purgly Emil, Walko Lajos , Zsitvay Tibor, Vargha Imre Bővebben: Bölöny József- Hubai László In: *Magyarország kormányai 1848–2004*, 97- 98.

⁴³Sipos–Stier–Vida: *Változások a kormánypárt parlamenti képviselőinek összetételében 1931–1939* In: Századok 101. évf. 3-4. sz. 1967, 608.

⁴⁴A Gömbös kormány tagjai: Darányi Kálmán, Bornemissza Géza, Fabinyi Tihamér, Hóman Bálint, Imrédy Béla, Kállay Miklós, Kánya Kálmán, Keresztes-Fischer Ferenc, Kozma Milós, Lázár Andor, Puky Endre, Somkúthy József, Winckler István

Bővebben: Bölöny József- Hubai László In: *Magyarország kormányai 1848–2004*, 98.

⁴⁵Sipos–Stier–Vida 1967, 608.

⁴⁶Például az időközi választásokon saját híveit igyekezett bejuttatni a törvényhozásba valamint neki látott a kormányzópart tömegpárttá való átszervezésének is.

1935-ben előbb feloszlott a parlamentet, majd Bethlen 15 társával együtt kilépett a kormánypártból, mely ekkor már a Nemzeti Egység Párt nevét viselte.

AZ 1935. évben megtartott nemzetgyűlési választások alkalmával a kormánypárt 171 képviselői széket szerzett meg – a továbbra is 245 fős parlamentből – így még nagyobb befolyásra tett szert a törvényhozáson belül. Az 1935-ben megválasztott kormánypárti képviselők társadalmi összetétele valamelyest megváltozott a '31-es Egységes Párt parlamenti képviseletének arányaihoz képest.⁴⁷ A városi burzsoázia száma a két időpontban szinte megegyezik (10 valamint 9 fő képviselte ezt az osztály), a földbirtokosok és az agrárburzsoázia száma 47 főről 62 főre emelkedett, az állami bürokrácia osztályába sorolt hivatalnokok valamint katonatisztek száma 56 főről 50 főre csökkent, az értelmiségi pályákon mozgó képviselők száma viszont 42 főről 49 főre növekedett.

Az újonnan bekerült képviselők politikai karakterét tanulmányozva, megállapítható, hogy jobboldalibb, mint az 1931-es politikai apparátus volt; míg Gömbös híveinek a száma jelentős mértékben megnövekedett, addig a bethleni tábor nagymértékben összezsugorodott. „Az 1935-ös választások eredményei Gömbös hatalmának tetőpontját jelentették [...] 1936 elejétől mindinkább nyilvánvalóvá vált, hogy a párt egy jelentős része, az ún. Centrum szembekerült a miniszterelnök politikájával [...]”⁴⁸ a kormánypárton belüli küzdelem a Darányi-kormány idején még inkább kiéleződött.

A kormánypárti képviselők sorain belüli konfliktus 1938 késő őszére csúcsosodott ki, 62 képviselő lépett ki ekkor a Nemzeti Egység Pártjából. A disszidensek között egyaránt megtalálhatóak a Bethlen-csoport tagjai, az agrárcsoport képviselői valamint a konzervatív csoportot reprezentáló képviselők is. Végeredményében egy sokkal inkább jobbra tolódott kormánypárti frakció kezdett kialakulni a harmincas évek végére. Az 1939. évben megtartott választások jelentős átalakulásokat hoztak a MÉP parlamenti képviseletének összetételében.⁴⁹ „Az egyes osztályok és rétegek képviseletének aránya gyökeresen nem változott meg, személyi összetétele azonban csaknem teljesen kicserélődött [...] a változások tartalmát az adja, hogy visszaszorult a bethleni rendszer kormánypárton belüli bázisa, és mind

---

⁴⁷Az összehasonlításhoz a Sipos–Stier–Vida szerző triász által kidolgozott 1931-es valamint 1935-ös kormánypárt parlamenti képviseletének társadalmi összetételére vonatkozó táblázatait használtam. Bővebben: Sipos Péter–Stier Miklós–Vida István: *Változások a kormánypárt parlamenti képviseletének összetételében 1931–1939* In: Századok 101. évf. 3-4. sz. 1967,604,610.

⁴⁸Sipos–Stier–Vida 1967, 613-614.

⁴⁹Első ránézésre ugyan csak kis mértékben változott a kormánypárt társadalmi összetétele az 1935-ös választásokhoz képest, azonban, ha jobban górcső alá vesszük a Sipos–Stier–Vida által alkotott *A kormánypárt társadalmi összetétele 1931-1939-ig* című táblázatot, akkor jelentős különbségeket találhatunk a MÉP parlamenti frakcióján belül. Bővebben: Uo. 619.

fokozatosabban előtérbe nyomultak a totális fasizmus kiépítésére irányuló törekvésekkel szimpatizáló erők.”⁵⁰

4. Pár gondolat az emlékiratokról és az önéletírásról:

Miután tisztáztuk az elit, és ezen belül a politikai elit definícióját valamint áttekintettük a törvényhozó hatalmon- és a kormánypárton belüli változásokat, lassan megkezdhetjük a források átbogarászását. Előtte azonban érdemes bemutatni az általam használni kívánt forrásokat is.

A forrásaim mindegyike úgynevezett emlékirat. A legismertebb emlékiratok között tartja számon a világirodalom például: *Szent Ágoston: Vallomások* című könyvét, vagy megemlíthetjük *Jean-Jacques Rousseau: Vallomások* című művét is. „[...] az irodalmi életrajzoknak, memoároknak nálunk is több évszázados múltja van [...]”⁵¹ – jegyzi meg Mohay Tamás egy tanulmányában. Gondolhatunk itt Kassák Lajos: *Egy ember élete* vagy Móricz Zsigmond: *Életem regénye* című alkotására is. „A 18–19. század időszakára kiemelten fontos a műfaj forrástípus szempontjából. Idehaza ekkor ért el az alfabetizáció olyan szintet, hogy sorra születhettek ilyen fajta feljegyzések.”⁵²

Okvetlenül tisztáznunk kell, hogy mik is azok emlékiratok. Mit érdemes tudni a műfaj keletkezéséről s olvasási „módjairól” illetve általánosságban meg szeretném jelölni a műfaj sajátosságait, melyek nélkülözhetetlenek a szóban forgó könyvek elemzésekor. „Maga az életrajz (biography) kifejezés az angolban a 17. században már ismert, a 18. század francia lexikográfusai viszont még tartózkodóan használják, s német szótárakba az önéletrajz (Autobiographie) szó csak a 19. század végén kerül be.”⁵³

Mit jelent az „önéletírás”? Az önéletírás definíciója így hangzik: „ÖNÉLETÍRÁS (...) olyan irodalmi mű, regény, elbeszélő költemény, filozófiai értekezés stb., melyben a szerző beismert vagy titkolt szándéka, hogy elmesélje életét, feltárja gondolatait vagy lefesse érzelmeit.”⁵⁴

---

⁵⁰Sipos–Stier–Vida 1967, 620.

⁵¹Mohay Tamás: *Egyének és életutak*. In: Magyar néprajz VIII. Társadalom. Főszerk. Paládi–Kovács Attila Bp, 2000. 760.

⁵²Dobszay Tamás: Emlék, felidézés, önéletírás. *Egy civis-memoár tapasztalatai*. Korall 41. évfolyam, 2010., 37.

⁵³Mohay 2000, 760.

⁵⁴Philippe Lejeune: *Még egyszer az önéletírói paktumról* In: Önéletírás, élettörténet, napló. Válogatás Philippe Lejeune írásaiból. Szerk.: Z. Varga Zoltán Bp., L’Harmattan Kiadó, 2003, 229.

„Definiálható-e az önéletírás?” – teszi fel magának a kérdést Philippe Lejeune francia irodalomtörténész az *Önéletírói Paktum* című tanulmányának már a legelső oldalán. Lejeune munkája során egy „átlagos” olvasó szemszögéből indul ki: „Az olvasói pozícióból indulok ki [...] hiszen nekünk, olvasónak íródtak, és olvasásukkal mi hozzuk őket működésbe.”⁵⁵ Az önéletírást a következőképpen definiálhatjuk Lejeune szerint: „Visszatekintő prózai elbeszélés, melyet valódi személy ad át saját életéről, a hangsúly pedig magánéletre, különösképp személyiségének történetére helyezi.”⁵⁶

Az önéletírásnak (mint minden irodalmi műfajnak) vannak bizonyos kritériumai – szögezi le Lejeune. Mindenképpen megírt szövegnek/ elbeszélésnek kell lennie, az írója alapvetően retrospektív formában közli a már vele megtörtént eseményeket (általánosságban elmondható, hogy az életük utolsó szakaszában írják meg a visszaemlékezők a velük megtörténteket). Tárgya legtöbbször a visszaemlékező magánéletről, személyiség fejlődéséről szól, továbbá lehet benne szó a kor társadalmáról, politikájáról, de akár üzleti világáról is.⁵⁷ A memoárokban általában olyan témák szerepelnek, amit a szerző maga is fontosnak tart közölni az olvasóival.

Aminek feltétel nélkül érvényesülnie kell egy önéletírásban – Lejeune szerint – az elbeszélőnek és a főszereplőnek azonosnak kell lennie, valamint a szerzőnek és az elbeszélőnek is meg kell egyezniük.⁵⁸ Első személy használat esetében evidensnek tűnik, hogy az elbeszélő és a főszereplő személye egy és ugyanaz, melyet Gérard Genette „autodiegetikus” elbeszélésnek nevez, gyakorlatilag ilyen a klasszikus önéletírás is. Genette azonban azt is hozzá teszi, hogy elképzelhető olyan eset is, amikor az első személyű elbeszélés nélkül is tudjuk, hogy az elbeszélő és a főszereplő azonos, ezt nevezi „homodiegetikus narrációnak” – idézi Lejeune.⁵⁹

Lejeune szerint az önéletírással kapcsolatos problémákat a tulajdonnév kontextusba kell helyezni. A szerző, amikor leírja nevét a borítólapra, esetleg az első oldalak valamelyikére tulajdonképpen „[...] társadalmi közmegegyezés alapján egy valós személy

---

Amint láthatjuk az önéletírás a szépirodalom legkülönbözőbb műfajai által létre hozható. Az elbeszélő költemény utalhat többek között arra is, hogy egyes önéletírók akár szájhagyomány útján is juthattak információhoz a korábbi felmenőikről ez igen gyakori volt például a paraszti származású önéletírók körében.

⁵⁵Philippe Lejeune: *Az önéletírói paktum* In: Önéletírás, élettörténet, napló. Válogatás Philippe Lejeune írásaiból. Szerk.: Z. Varga Zoltán Bp.:L'Harmattan Kiadó,2003 ,17.

⁵⁶Uo. 18.

⁵⁷Példának megemlíthetnénk Krausz Simon *Életem* című visszaemlékezését, amiben igen nagy hangsúlyt fektet a 19. végi 20. század elejei magyar üzleti élet a bemutatására.

⁵⁸Philippe Lejeune: *Az önéletírói paktum* In: Önéletírás, élettörténet, napló. Válogatás Philippe Lejeune írásaiból. Szerk.: Z. Varga Zoltán Bp.:L'Harmattan Kiadó,2003 ,19.

⁵⁹Uo. 19.

felelősségvállalása kötődik hozzá.”⁶⁰ A szerző így az olvasó szemében nem személy, hanem csak egy név. Egy olyan név, amihez publikációi alapján társít egy képet az olvasó. Az önéletírás azt feltételezi, hogy az elbeszélő és a személy (akiről az elbeszélés szól) egy és ugyanaz, ez egy nagyon fontos kritériuma az önéletírásoknak.

„A szerző, elbeszélő és szereplő közötti névazonosság kétféleképpen jöhet létre.”⁶¹ Az egyik mód, ahogy létre jöhet a névazonosság: Kifejtetlenül, ami például a címadás képében jelentkezhetsz (Életem története, Életem és korom), illetve a „[...]” bevezető szövegben, melyben az elbeszélő a szöveg szerzőjének kiadva magát vállal kötelezettséget az olvasóval szemben [...]”⁶²

Továbbá kifejtett módon is lehetséges, amikor „[...]” az elbeszélő-szereplő megnevezi magát az elbeszélésben, és amely megegyezik a borítón lévő szerzői névvel.”⁶³ Nagyon fontos, hogy a személyazonosság valamelyik módon létre jöjjön.

„[...]” az olvasó megállapítja a szerző–elbeszélő–szereplő azonosságát, jóllehet az semmilyen ünnepélyes nyilatkozat tárgyát nem képezi [...] Az önéletírói paktum általában nem említi nevet: egyrészt nevünk nyilvánvaló számunkra, másrészt pedig úgy is rajta lesz a borítólapon.”⁶⁴ A paktum az olvasott szövegben végig jelen van. Az önéletírás referenciális szövegnek tekinthető—mondja Lejeune, hiszen: „[...] arra törekszenek, hogy a szövegen kívüli „valóságról” nyújtsanak tudást [...] céljuk [...] a valóhoz való hasonlítás [...] a valóság képe.”⁶⁵ tulajdonképpen ezt nevezzük referenciális paktumnak, mely valójában összeolvad a már tárgyalt önéletírói paktummal. A már megkötött „szerződés” dönti el a szöveg olvasási módját.

Az olvasó személyéről is kell pár szót ejtenünk az emlékiratok olvasásakor, hiszen nem mindegy, hogy a kedves olvasó érdeklődőként vesz a kezébe egy memoárt vagy kutatóként, akinek már konkrét akár kutatási kérdései vannak a szöveggel, s annak írójával kapcsolatban. Így, ahogy Sipos Balázs fogalmaz a kutatók reflektáltabb módon „használják” az ilyen szövegeket.⁶⁶ Számos módszer segítségével tárhatja fel a szóban forgó visszaemlékezést a

---

⁶⁰Uo. 25.

⁶¹Uo. 29.

⁶²Uo. 29.

⁶³Uo. 29.

⁶⁴Uo. 32.

⁶⁵Uo. 37.

⁶⁶Sipos Balázs: *Tény, tapasztalat, elbeszélés. Rákosi Jenő önéletrajzi visszaemlékezése és értelmezései* In.: *Emlékirat és történelem*. Szerkesztette: Horváth Jenő és Pritz Pál. Magyar történelmi társulat nemzetközi magyarságtudományi társaság Bp.,2012,101.

kutató, nyilván annak függvényében választja meg az elemzési módszerét/módszereit, amely legközelebb viszi az általa vizsgálni kívánt témához.⁶⁷ „Manapság a társadalomtudományok legkülönbözőbb ágaiban folyó kutatások alapulnak életrajzok gyűjtésén, feldolgozásán és elemzésén, s alig látszik lehetségesnek közös nevezőre hozni ezek eltérő érdeklődését és módszertani eszköztárát.”⁶⁸

Mire is tudunk használni egy memoárt? Miért is izgalmas számunka egy visszaemlékezés? Dobszay Tamás gondolatával élve: az emlékirat gyakran önmagában is érdekes; pontosan a narratív jelleg, a történetmondás könnyen olvasmányélménnyé tehet egy-egy visszaemlékezést. A szélesen vett olvasóközönség mindig is kedvelte a memoárt. „A műfaj használatában azonban az utóbbi évtizedekben figyelemre méltó elmozdulás következett be, amely a társadalomtörténet fejlődésével függ össze.”⁶⁹ Általánosságban elmondható, hogy a visszaemlékezések olvasása útján sokkal nagyobb bepillantást nyerhetünk az illető az életének alakulásába; kezdve a gyermekkori első élményekkel egészen az öregkori mindennapokig.

A „mire” való kérdésre mindenki másképpen válaszol. Sipos Balázs szerint: „Az emlékirat a modernkor népszerű műfaja, lévén az olvasók legkülönbözőbb igényeit elégíti ki, hiszen mindenki másra és máshogyan használhatja.”⁷⁰

Felvetődik a kérdés, hogy vajon a visszaemlékező „[...]” pontosan emlékszik-e. Vajon emlékei elég elevenek-e illetve az emlékező helyzete miatt pontosan azt és úgy írja-e le, ami és ahogyan megtörtént?”⁷¹ Az itt vizsgált memoárokat olvasva nem kívántam az elbeszélő minden egyes állításának ellenőrizni az igazságtartalmát, nem is lett volna lehetőségem ennek utána nézni.

---

⁶⁷Sipos 2012,101.

⁶⁸Mohay Tamás: *Egyének és életutak*. In: Magyar néprajz VIII. Társadalom. Főszerk. Paládi-Kovács Attila Bp. 2000. 760.

⁶⁹„Az újabb irányzatok [...], amelyek a történelmet egyénileg megtapasztaló embert helyezik a vizsgálat középpontjába, kitűnő forrásra lelnek a személyes jellegű írásos anyagban. Segítségükkel egyben előtűnik a társadalomnak a nagyfolyamatok által gyakran elfeledett sokszínűsége [...] A mikrovizsgálatok hívják fel a figyelmet arra az esetleges különbségre és ellentmondásra is, amely a személyes tapasztalatok, illetve ama kép között feszül, amelyet a társadalmi struktúrákról és tendenciákról egyéb – általában tömeges, számszerű – források és vizsgálatok alapján rajzolt a történetírás”.

Bővebben: Dobszay Tamás: Emlék, felidézés, önéletírás. *Egy cívis-memoár tapasztalatai*. In: Korall,2010,35.

⁷⁰Sipos Balázs: *Tény, tapasztalat, elbeszélés. Rákosi Jenő önéletrajzi visszaemlékezése és értelmezései* In.: Emlékirat és történelem. Szerkesztette: Horváth Jenő és Pritz Pál. Magyar történelmi társulat nemzetközi magyarságtudományi társaság Bp.,2012,100.

⁷¹Uo. 104.

Ahogy Ablonczy Balázs írja Viczián István *Életem és korom* című memoárjának az utószavában: „Egy nyolcvanadik életévéhez közelítő, de parádés szellemi frissességben lévő egykori politikus vet a lapokon számot addigi életével, tevékenységével. S ebben az esetben a frissesség nem csak afféle szólam: a kézirat olvasója is szembesülhet azzal, hogy Viczián Istvánt emlékezete csak nagyon ritkán csalja meg, idézetei pontosak, a dátumokra, eseményekre, néhány kivételtől eltekintve, jól emlékszik.”⁷²

Merőben más a helyzet Lázár Andor *Visszaemlékezéseim* című könyvében, ahol az előszóban fia, Lázár György megjegyzi, édesapja feljegyzései megsemmisültek a kitelepítés alkalmával. Miután édesapja elvesztette a látását nem tudta újraírni visszaemlékezéseit, és gyorsírók segítségével– diktálással kerültek rögzítésre az emlékei. Erre 82 éves korában (1964-ben) került sor. Azt sem szabad elfelejteni, hogy ekkoriban veszélyes vállalkozásnak számított a titokban diktálás, s ennek következtében rendszertelenül is zajlott. Lázár György több szerkesztőnek kikérte a tanácsát az esetleges tévedésekkel kapcsolatban, akik így vélekedtek: „[...] kár lett volna az eredeti szövegtől eltérni [...]”⁷³

Vladár Gábor *Visszaemlékezéseim* című írásának „Elöljáróban” című fejezetéből megtudhatjuk, hogy Vladár Gábor 1966-ban kezdett visszaemlékezései papírra vetésének. Ez a visszaemlékezés egyedülálló. Nemcsak azért, mert a megírás körülményei egészen szokatlanok; olyan valaki írta a könyvet négyévi fáradhatatlan munkával, aki elveszítette látását egy favágás során. Vladár Gábor visszaemlékezéseit két gyermeke dolgozta fel 1973-ban (egy évvel az apjuk halála után), és kiadásra előkészítette, de az csak évtizedek múlva láthatott napvilágot.

Megismerhető-e a személyes tapasztalat egy-egy memoárból vagy inkább olyan dolgokat tudunk meg belőle, amiket az írás szerzője később kapcsolt hozzá a múlt eseményeihez így kölcsönözve értelmet a történeteknek? Lázár Andor visszaemlékezéseit olvasva az 50. évében járó Lázár Andort ismerjük-e meg, aki pályája csúcsán miniszteri pozícióban volt vagy esetleg azt a valakit, aki 82 évesen diktálja a vele valamikor történeteket? „[...] a közvetlen tapasztalatot meg kell különböztetnünk a rá való emlékezéstől valamint attól, ahogy egy egységes történetbe rendezve értelmet nyer [...]”⁷⁴

---

⁷²Ablonczy Balázs: *Utószó* In: Viczián István: *Életem és korom. Pest vármegye főispánjának emlékiratai*, Szentendre, 2007, 323–333.

⁷³Lázár György: *Előszó* In: Lázár Andor *Visszaemlékezéseim*, Budapest 1995, 5.

⁷⁴Sipos Balázs: *Tény, tapasztalat, elbeszélés. Rákosi Jenő önéletrajzi visszaemlékezése és értelmezései* In.: *Emlékirat és történelem. Szerkesztette: Horváth Jenő és Pritz Pál. Magyar történelmi társulat nemzetközi magyarságtudományi társaság Bp., 2012, 106.*

Kijelenthető, hogy a múltbeli tapasztalatok közvetlenül nem ismerhetők meg a memoárokból, szemben a napló jellegű feljegyzésekből.

„A tapasztalat egy esemény vagy eseménysor tanulással, jelentéssel való felruházása, az esemény és illetően való értelmezésének együttese. Amelyik esemény pedig nem kap jelentést (utólag), az nem lesz tapasztalat.”⁷⁵ Ennek megfelelően megkülönböztethetünk egymástól elsődleges tapasztalatokat, melyek az adott eseményt a megtörténteikor ruházzák fel jelentéssel és jelentőséggel, és különválaszthatjuk ettől a másodlagos tapasztalatokat, amelyeket az egyén később le ír. A memoárok esetében „[...] a történet vége (a megírás ideje) felől rendezi el az emlékező a tapasztalatokat, mégpedig esetleg úgy, hogy új jelentéssel ruház fel korábbi eseményeket (vagy kihagyja némelyiket).”⁷⁶ Az sem kizárt, hogy „új koncepció szerint rendezi el élet eseményeit”,⁷⁷ de előfordulhat, hogy mivel időközben változott az identitása, másképp meséli el a vele korábban történeteket.

Három memoárunk közül kettőnél tudjuk, hogy életük vége felé „egyhuzamban” írták meg a szerzőik a visszaemlékezéseiket (Viczián István, Vladár Gábor). Lázár Andor esetében tudjuk, hogy az első változat megsemmisült, s ezután bő tíz évvel kezd hozzá élettörténete lediktálásához, feltételezhetjük, hogy „más” fajta memoárral van ekkor dolgunk.

Ahogy arra Lejeune is felhívta a figyelmet, az önéletíró alapvetően az igazság elbeszélése vezérli. Viszont az igazság időbeli kontextusokhoz igazodik. Püski Levente szerint: „A korábbi időszak politikai elitjének – más megpróbáltatások mellett – azzal is szembesülnie kellett, hogy a kortárs történetírásban egyre negatívabb és elítélőbb értékelések jelentek meg a Horthy-korszakról és annak vezetőiről. Mindez arra ösztönözte az érintetteket, hogy megírják saját, hitelesebbnek és valósabbnak vélt képüket.”⁷⁸ A memoár ezért szellemtörténeti írás is kíván lenni és ez esetben éppen ez a helyzet.

Ahány olvasó, annyiféle jelentést adhat ugyanannak a szövegnek. Ilyenformán teljesen eltérő elemzések születhetnek ugyanarról a műről. „Az új olvasók mindig új szövegeket hoznak létre, az új formák pedig új jelentéseket.”⁷⁹ Ebből következően nem biztos, hogy másvalaki számára is azok a pontok érdekes adott visszaemlékezésben, mint ezúttal nekem.

---

⁷⁵Uo. 105.

⁷⁶Uo. 107.

⁷⁷Uo. 107.

⁷⁸Püski Levente: *Jobboldali radikalizmus és konzervativizmus Lázár Andor Emlékezéseiben* In.: Emlékirat és történelem. Szerkesztette: Horváth Jenő és Pritz Pál. Magyar történelmi társulat nemzetközi magyarságtudományi társaság Bp.,2012,196.

⁷⁹Sipos Balázs: *Tény, tapasztalat, elbeszélés. Rákosi Jenő önéletrajzi visszaemlékezése és értelmezései* In.: Emlékirat és történelem, Magyar történelmi társulat nemzetközi magyarságtudományi társaság Szerkesztette: Horváth Jenő és Pritz Pál. Bp.,2012,109.

Két kérdés fogalmazódik meg önéletírások kapcsán, amikor történeti elemzésnek vetjük őket alá: „[...] a cél vajon az, hogy valakinek az „egyszemélyes” tapasztalatát rekonstruáljuk [...] vagy a kutatónak inkább egy egyéni tapasztalatának az általánosítására kellene törekednie?”⁸⁰ Különbséget tehetünk a „híres emberek” és a „hétköznapi emberek” tapasztalatai között. A „híres ember” pontosan a kivételessége miatt, annak tudatában ír memoárt, és olvasóként is ezért olvassuk ezt a szöveget. Ezzel szemben a „hétköznapi ember” élete a hétköznapiiban megnyilvánuló „általános” mibenléte az ő tapasztalata, egy adott társadalmi csoport tipikus tagjának a tipikus tapasztalataként tesz számot az érdeklődésre. Három itt vizsgált memoárszerző a „híres emberek” kategóriáját alkotja. Közös bennük, hogy mind politikusok és ugyanazon kor közzsereplői a két világháború között, ráadásul ketten közülük miniszteri posztig jutottak a politikai ranglétrán, a harmadik pedig (Viczián István) Pest megye főispáni tisztséget töltött be, viszont ő is tagja volt a nemzetgyűlésnek, később a felsőházaknak. A memoárok fellelhetősége is arra vall, hogy a szerzőink nem „hétköznapi ember”-ek. Lázár Andor *Visszaemlékezéseim* című könyvét, amely a legismertebb a három szöveg közül, a Ráday Gyűjtemény őrzi, Vladár Gábor memoárja a család birtokából került a kiadóhoz, Viczián István *Életem és korom* című visszaemlékezését a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár őrzi.

Ki az olvasó közönség? Kinek íródtak vajon a memoárok?

Vladár Gábor így válaszol a kérdésünkre: „Csak így magamból magamnak, nem nyilvánosságnak szántam, sem afféle emlékiratnak, önéletrajznak. Ilyesfélebe nem mernék belefogni, mert egyrészt nem hiszem, hogy feljegyzéseim az én igénytelen életemből a közvetlen hozzám tartozókon kívül bárkit is érdekelnének [...]”⁸¹ Úgy tartja, hogy feljegyzései nem érdekesek más számára. Több fejezetet szentel a szerző visszaemlékezéseiben a feleségével való megismerkedésének, és kettejük kapcsolatának, amiből arra következtethetünk, hogy a családjának szánta visszaemlékezéseit, nem pedig a szélesebb közönségnek.

---

⁸⁰Uo. 110.

⁸¹Vladár Gábor: *Előszó* In: *Visszaemlékezéseim* szerk.: Budapest: Püski Kiadó Kft, 1997: 7.

Lázár Andor is valószínűleg, „belső használatra”, tehát elsősorban családjának írt visszaemlékezéseit; több helyen is utal erre: „[...] a velem történt eseményeken kívül át akarom önteni gyermekeim lelkébe azokat a tapasztalatokat is [...]”⁸² amit átéltem.

Viczián István esetében nehezebb a dolgunk e kérdés kapcsán. A családja bemutatásával kezdi ugyan visszaemlékezéseit, mégis az az érzés keríti azonban hatalmába az olvasót, hogy a vele megtörténteiről nem csupán a családjának írt, hanem nagyközönségnek is. Erre utal az is, hogy gyermekeiről (születésükről) nem sokat tudunk meg, s csak mellékesen utal erre az élettényre: „Ekkor (1921. augusztus) hazautaztam Szelére családomhoz [...] Ekkor már régen családos ember voltam négy gyerekkel.”⁸³ A fejezetek címéből is kiolvasható, hogy Viczián István számára az „implikált olvasó” a szélesebb olvasóközönség, bár erről nem ő nyilatkozik.

5. Életutak a Horthy–korszakban:

A most következő fejezet célja, hogy bemutassa azt a folyamatot, melynek során az itt vizsgált három memoárszerző politikai pályára lépett. A különböző életutak kontextusába illesztve igyekszem szemléltetni ennek menetét.

Vladár Gábor első fejezetének a „Szüleim”⁸⁴ címet adta, röviden bemutatta édesapja és édesanyja származását. Édesapja családját a köznemességhez sorolja.⁸⁵ Ősei több évszázadon keresztül ugyanazon a nemesi kúrián éltek Nagycsepcsényben, melyet még IV. Béla adományozott a családnak.⁸⁶ Később a családi birtok elaprózódott, nagyatyja nem egészen 100 hold földet birtokolt.

„A mi águnkon, úgy látszik, gondot fordítottak a szellemi műveltségre.”⁸⁷ Édesatyja a magyaróvári gazdasági akadémián szerzett oklevelet, majd Sándor Móric grófnál⁸⁸

---

⁸²Lázár Andor: *II. rész: Budapest* In: *Visszaemlékezéseim* szerk.: Benda Kálmán, Budapest: Ráday Gyűjtemény, 1995, 45.

⁸³Viczián István: *Közigazgatási problémák* In: *Életem és korom*, Pest vármegye főispánjának emlékiratai, Sorozatszerkesztő: Gyöngyössi Márton, Kiadja a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága– Ferenczy Múzeum Szentendre, 2007, 95.

⁸⁴Vladár Gábor: *Szüleim* In: *Visszaemlékezéseim*, Püski Kiadó Kft., Bp. 1997, 7.

⁸⁵Vladár Gábor: *Visszaemlékezéseim*, Püski Kiadó Kft. Bp, 1997, 10.

⁸⁶IV. Béla adománylevelét a körmöcbányai levéltár őrzi.

⁸⁷Uo. 10.

⁸⁸gróf Sándor Móric (1805–1878): magyar főúr, európai híré lovas, hajmeresztő lovas mutatványairól volt híres, ezért is kapta az *ördöglovas* becenevet.

helyezkedett el, mint gazdasági adjunktus, ekkor a pusztagyarmati gazdaság intézője lett. Családjával az ősi birtokot hátra hagyván Biára költözött.

Vladár Gábor arcképe

Édesanyja 1847-ben Özdögén született, családjáról nem sokat tud Vladár Gábor.⁸⁹

Vladár Gábor visszaemlékezését több Bián (ma Biatorbágy része) szerzett gyermekkori emlékei felidezésével kezdi, majd külön fejezetet szentel tanulmányai bemutatásának (gyermekkori tanítójának, illetve Debrecenben, majd Budapesten eltöltött iskolás éveinek). Többek között megtudhatjuk, hogy nyolc testvére többnyire részesült valamilyen felsőbb oktatásban.⁹⁰ Édesapja biztos anyagi háttérrel teremt számukra,⁹¹ így tudta finanszírozni gyermekei oktatását; hatan tették le az érettségit, többen felsőfokú végzettségre is szert tettek.

Vladár Gábor katonai pályára kívánt lépni, de kellő befolyás hiányában ez nem sikerült, mert nem nyerte el Pest vármegye alapítványi helyét, ezért beiratkozott a budapesti jogi egyetemre.⁹² 1903-ban kezdte meg jogászai pályáját a budapesti királyi ítélőtáblán, mint díjas joggyakornok, közben letöltötte egyéves önkéntes katonai évét. Csaknem öt évig volt joggyakornok, mielőtt letette a bírói vizsgát. 1908-ban előléptették törvényszéki jegyzőnek, a fizetése ekkor évi 800 koronáról 2640 koronára emelkedett.⁹³ Vladár Gábor bírói pályára készült, karrierjében az első fordulat 1910-11 telén történt, amikor az igazságügy minisztériumba került.

„Családokhoz is kezdtem járogatni, sőt bálokban is megfordultam [...] mint joggyakornok nagyon hátul állottam különösen a lányos mamák rendjében.”⁹⁴ Magánéletében is az 1910-11 a fordulópont, ekkor ismeri meg későbbi feleségét egy délutáni partin, csak azután házasodott meg, hogy rendeződött anyagi háttere, tehát 30 éves korában.

⁸⁹ „Az Emperl család múltjából csak a családi szájhagyomány őrzött meg egyes adatokat, azokat nekünk édesanyánk adta át élőszóval a „kandalló előtt” [...]”. Vladár 1997,13–14.

⁹⁰ Uo. 21, 27,35,37,48.

⁹¹ Uo. 61.

⁹² Uo. 71.

⁹³ Uo. 104.

⁹⁴ Uo. 104.

Felesége családjáról, származásáról nem sokat tudunk meg, csak, hogy rendszeresen eljárt operába, színházba. A Vladár családon belüli pozíciója azután szilárdult meg, hogy Vladár Gábor egyik unokatestvérét egy évre (tanulmányai végett) befogadták a családjukhoz.⁹⁵

1914-ben behívták katonának, mint a 4. hadtesthez tartozó 44. gyalogezred tartalékos hadnagyát.⁹⁶ Négyévnyi szolgálat után 1918 októberében tért haza és került vissza az igazságügyi minisztériumba, mint miniszteri titkár. Visszaemlékezéseiben előadja, hogy a pártpolitika „tabu” témának számított az igazságügyi minisztériumban: „A pártpolitikai élet nekünk idegen volt [...]Többnyire csak az országgyűlési képviselő-választások alkalmával ébredt életre [...] legtöbbünknek nem is volt valamely politikai párt programjával azonosítható politikai szemlélete.”⁹⁷

Az első világháborút követően egyre többen törődnek a minisztériumi hivatalnokok is az aktuálpolitikával. Vladár Gábor még 1918-ban sem szimpatizál politikai mozgalmakkal: „Nem forradalmat, hanem nyugalmat, békét kívántak a tömegek, hogy dolgozhassanak, élhessenek.”⁹⁸ Ebben látta az akkori megmozdulások sikertelenségét is. 1922-ben miniszteri tanácsos és elfoglalja a magánjogi ügyosztály vezető székét, 1928-tól kezdve egy évig a pénzügyi szövetkezet elnöki tisztségét tölti be havi 1000 pengő tiszteletdíjért, majd Zsitvay Tibor⁹⁹ invitálására visszatér az igazságügy minisztériumba, ahol a törvény-előkészítői ügyosztály élére kerül, ahol csaknem tizenöt évet tölt el. Visszaemlékezései szerint többször is megpróbálták eltávolítani hivatali posztjából „antimilitarista és zsidóbarát” magatartása miatt.¹⁰⁰ Vladár Gábor be is vallja, hogy nem értett egyet a 30-as évek hazai politikai fejleményeivel, a fejezet címe is erre utal – *Nehéz idők* – „A helyes irány elvesztése Gömbös Gyula miniszterelnökségével elkezdődött.”¹⁰¹ – írja Vladár. 30-as évek elején megfogalmazott politikai álláspontja később sem változik, sőt talán még egyre elégedetlenebb az ország irányításával. Az állása is a kormány programjának a lojális támogatására kényszeríti ugyan, bár egy beszélgetés alkalmával hangot ad ellenvéleményének: „Indokolt tehát Kállay miniszterelnöknek a politikája, fontos: eltávolodás a német szövetségesektől s a háborútól, közelítve a nyugati szövetséges hatalmakhoz.”¹⁰² Egy, az Országos Kaszinóban elmondott

---

⁹⁵Uo. 134.

⁹⁶Uo. 146.

⁹⁷Uo. 173.

⁹⁸Uo. 175.

⁹⁹Zsitvay Tibor (1884–1969): nemzetgyűlési képviselő (1920–1926) majd országgyűlési képviselő (1927–1939), ekkor igazságügy-miniszter (1929–1932)

¹⁰⁰Uo. 203.

¹⁰¹Uo. 209.

¹⁰²Uo. 223.

beszédében a nyugati és a keleti diktatúrák ellen szónokol.¹⁰³ Rendszeresen találkozik Keresztes-Fischer Ferenc¹⁰⁴ belügyminiszterrel, és beszélgetéseik fókuszában a diktatúrák elleni védekezés kérdése áll.

A Sztójay-kormány 1944 év márciusi hivatalba lépésével párhuzamosan Vladár Gábor bejelenti, Antal István¹⁰⁵ új igazságügy-miniszternek, hogy kilép az igazságügy-minisztériumból és elfoglalja tanácselnöki székét a Királyi Kúrián. „Nézd Pista –válaszoltam –, te olyan kormányban vállaltál tárcát, amely előreláthatóan olyan jogszabályok előkészítését fogja követelni, amelyek megalkotásában való közreműködést a lelkiismeretem nem engedi.”¹⁰⁶ Végül mégsem kerül át a Kúriára. Rövidesen (még a Sztójay-kormány működése alatt) magához hívhatja a kormányzó Vladárt és felkéri, hogy legyen az újabb kormány igazságügy-minisztere. Én most – írja Vladár – „[...] arra kértem a kormányzót, hagyjon ki a tervéből, ne kívánja a részvételemet a kormányban [...] határozott szavakban jelentettem ki, hogy személyes aspirációim nincsenek, nem személyi szempontok: előnyök, hátrányok mérlegelése késztet megfontolásra, hanem a közérdek.”¹⁰⁷

Végül mégis enged a kísértésnek és a kormányzóval folytatott beszélgetés után augusztus 26.-án teszi le igazságügy-miniszteri esküjét, s ezzel a Lakatos-kormány tagja lesz. Az új kormány előtt két feladat állt: [...] a háborúból való kilépés, illetve a közrend megszilárdítása, különösen a zsidó kérdés nyugvópontra juttatása volt.”¹⁰⁸ Rövid igazságügy-miniszteri pozíciójában eltöltött munkájáról annyit tudunk meg csupán visszaemlékezéseiből, hogy elsősorban a budapesti zsidóság védelmét szorgalmazza, együttműködve e téren a svéd követséggel, valamint kiveszi a részét a háborúból való kiugrási kísérletből is.

A nyilas hatalom átvétel után Vladár Gábor bujkálásra kényszerül. A háború után az 1951-ig Budapesten él, majd onnan 1951-ben családjával Tomorra telepítik ki,¹⁰⁹ az 1953. évi politikai enyhülés időszakában családjával átköltözhetnek Biára. Nyugdíja elvesztésének

---

¹⁰³Uo. 225.

¹⁰⁴Keresztes-Fischer Ferenc (1881–1948) politikus, Pécs város és Baranya főispánja, 1931 és 1935, valamint 1938 és 1944 között belügyminiszter

¹⁰⁵Antal István (1896–1975) politikus, országgyűlési képviselő, igazságügy-, illetve vallás- és közoktatásügyi miniszter

¹⁰⁶Uo.226–227.

¹⁰⁷Uo. 231.

¹⁰⁸Uo. 233.

¹⁰⁹„1951. május 21-től július 18-ig a még Budapesten élő középosztályból és az 1945 előtti felsőbb rétegekből 13670 személyt hurcoltak el. Válogatás nélkül osztályellenségnek számított a csecsemőtől az aggastyánig, az ágyban fekvő beteg mindenki. A közel három hónap minden napján, a vasárnapokat kivéve, a Belügyminisztérium, az ÁVÓ és a rendőrség szervezett módon bonyolította le a kitelepítést [...] A kitelepítettek lakását és a bennük lévő értékeket elvették, őket pedig Szolnok, Békés, Heves, Hajdú-Bihar, Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár és Pest megye falvaiba, tanyáira vitték. Főleg „kulákok” házaiban vagy melléképületeiben helyezték el a családokat”. Széchenyi Kinga In: *Megbélyezettek*, Kiadó: Kráter Műhely Egyesület, 2008, *Ismertető*

következtében mezőgazdasági jellegű munkákra kényszerül illetve alkalomadtán korrepetálást is vállal. Tizenkét év kényszer távollét után, 1963-ban tér vissza Budapestre.

Viczián István 1874-ben született a Pest megyei Tápiószelén. A család már öt nemzedék óta

Viczián István arcképe

Tápiószelén él.¹¹⁰ Édesapja Besztercebányára íratja be négy fiát iskolába, majd a szolnoki gimnáziumba járattja őket.¹¹¹

Viczián István már fiatal korában is nagy figyelmet szentel a hazai politikának.¹¹² Időközben beiratkozik a budapesti jogi egyetemre, és közigazgatási pályára készül. Hirtelen pályát módosít és a belügyminisztériumban vállal munkát, mint fogalmazó gyakornok¹¹³. Még (1896) bevonul önkéntes katonai szolgálatra, majd visszakerül a belügyminisztériumba,

ahol miniszteri díjas fogalmazógyakornokká nevezik

ki évi ezer korona fizetéssel.¹¹⁴ Viczián István életének 24. évében rövid ideig Debrecenben főispáni titkárként teljesít szolgálatot, de látszólag nem érezi jól magát ebben a városban, s amint alkalma nyílik rá, kéri visszahelyezését a belügyminisztériumba. 1900-ban erre sor is kerül, és rövidesen miniszteri fogalmazóvá lép elő 1902-ben. Édesapja halálát követően továbbra is megtartják az 1000 holdnyi családi birtokot, átmenetileg haszonbérbe adva azt.

Amint módjában áll, körültekint a nagyvilágba is.¹¹⁵ A memoár számot ad Viczián István személyes érdeklődéséről is. Hősiünk kedveli az operettet, szenvedélyes színházlátogató. Bárhol jár a világban, igyekszik megnézni egy-egy színházi előadást, függetlenül attól, hogy milyen nyelven adják elő a darabot. Többször megfordul Olaszországban, Spanyolországban és városnézéssel tölti az időt, valamint igyekszik megismerkedni a helyi kultúrával. Mellékesen említi, hogy 1907-ben megnősül, a feleségéről viszont egyelőre nem tudunk meg sokat, mert mondandója középpontjában az utazásai állnak.¹¹⁶

¹¹⁰Viczián István: Életem és korom, Pest vármegye főispánjának emlékiratai, Sorozatszerkesztő: Gyöngyössy Márton, Kiadja a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága– Ferenczy Múzeum Szentendre, 2007, 11–16.

¹¹¹Édesapjuk abból a célból küldte gyerekeit Besztercebányára, hogy németül is megtanuljanak. Miután két idősebb testvére letette az érettségi vizsgát, a közelebbi szolnoki gimnáziumba kerül két fiatalabbik testvérével.

¹¹²Uo. 23, 28, 29.

¹¹³Uo. 32.

¹¹⁴Uo. 32, 40–44.

¹¹⁵Uo. 46–75. II. fejezet: *Körültekintés a nagyvilágban*

¹¹⁶Uo. 72–74.

A belügyminisztériumban eltöltött évek alatt megfordul a vármegyei, a törvényelőkészítői és a városi osztályokon is, később a gyámügyi osztály „rendbehozatalát” bízta rá Sándor János¹¹⁷ belügyminiszter, majd pedig rendőri és közbiztonsági főosztályok felügyeletét látja el. Mindeközben virilis jogon tagja a Pestmegye törvényhatósági bizottságának. Politikai pályája úgy kezdődik, hogy elindul 1920-as fővárosi önkormányzati választásokon. Ugyanebben az évben csatlakozik a Keresztény Községi Párthoz,¹¹⁸ melynek elkötelezett híve marad egészen a párt megszűnéséig. „Hazánkban a helyes szociálpolitikai meglátás az első világháború s az azt követő forradalmak után, a keresztény-nemzeti gondolat életre kelésével kezdődött [...] Ugyanez a gondolat vezetett engem is [...]”¹¹⁹ Rövidesen kinevezik helyettes államtitkárnak (1921-ben) s ezzel visszatér a belügyminisztériumba. 1922-ben a nagykáta választókerület az Egységes Pártnak¹²⁰ (EP) jelöltjeként szerez mandátumot a nemzetgyűlésben.

Politikai pályára kerüléséről a következőket írja: „Amit nem sikerült elérnem csendes munkával a bíróban, reméltem, hogy politikai téren sikerülni fog a közvéleményt felvilágosítanom, s az intéző politikai köröket a nagy nyilvánosság előtt meggyőzőnöm arról, hogy mennyire fontos volna a magyar munkásság felszabadítása a munkáselnyomó marxizmus rabsága alól [...] Úgy éreztem, hogy nekem, aki tisztán láttam ebben a kérdésben, hazafias kötelességem e kérdést napirenden tartani. Ezért is kíváncsoztam részt venni a „nagy” –politikában.”¹²¹ A nemzetgyűlésben több felszólalásában is élesen támadja a szociáldemokrata pártot és a kigazda pártot.¹²²

Az 1921–1926 között a nemzetgyűlésben elmondott beszédeit alapul véve így lehetne összefoglalni politikai beállítottságát: „Magam részéről vallom,[...] hogy ezt az országot csak keresztény-nemzeti alapon lehet föltámasztani [...] amely alapon a szakszervezeti terrorral

---

¹¹⁷Sándor János (1860–1922) politikus, főispán, belügyi államtitkár, belügyminiszter

¹¹⁸A Keresztény Községi Párt 1920 júliusában alakult, Wolff Károly vezetésével.

¹¹⁹Uo. 87.

¹²⁰„Az Egységes Párt 1922. február 22-én tartotta hivatalos zászlóbontását [...] Az új kormánypárt strukturális, szervezeti szempontból nem volt nyugat-európai vagy brit értelemben vett tömegpárt. Vezetője, Bethlen gyakorlatilag egyedül hozta meg a pártot érintő összes döntést. Ebben segített neki egy szűk, saját bizalmi embereiből álló kör, ez a miniszterelnök személyes barátait, régi iskolatársait, elvbarátait jelentette, maximum 10-12 politikust. A döntések többnyire informális összejöveteleken, úgynevezett pártvacsorákon születtek, melyekről nem készültek feljegyzések. A kormánypárt valódi politikai ereje abban állt, hogy a korszakban végig abszolút többséget élvezett a magyar képviselőházban, tehát a miniszterelnök-pártvezér és szűk tanácsadói köre által hozott döntések többnyire törvényerőre is emelkedtek. A párt parlamenti képviselőcsoportjának belső fegyelme szilárd volt, bár a párt politikai szempontból több jól elkülönülő részre oszlott. A megoszlás politikai alapja az volt, hogy melyik csoport honnan, milyen pártokból érkezett a kormánypártba.”

Barta Róbert: *A rendszer szilárd támasza. Az egységes Párt*, Rubicon, 1997/1. szám

¹²¹Uo. 99.

¹²²Uo. 111–112.

jelenleg leigázott munkásokkal együtt fogjuk megtalálni a boldogulás útjait [...] fontos volna a munkásságot a marxista párturalom alól fölszabadítani és külföldi példára pártonkívüli szakszervezetekbe tömöríteni.”¹²³ 1926-ban újraválasztják országgyűlési képviselőnek: „Az 1926/31. évi országgyűlés idején részemről a parlamenti életben leginkább a közigazgatási és mezőgazdasági kérdésekkel foglalkoztam.”¹²⁴ Nem hanyagolja el 700 holdas szelei birtokát sem, gazdálkodik rajta. Viszont sose vállal részvénytársasági/ vállalati igazgatósági állást: „A képviselői minőségemmel összeférhetetlennek tartottam.”¹²⁵

Az 1931-es országgyűlési választásokon is elindul, de vereséget szenved, így nem tagja többé az országgyűlésnek, s csak a Pestmegyei és a budapesti törvényhatósági bizottsági helyeinek köszönhetően van továbbra is beleszólása a közügyekbe. Nem ért egyet a gömbösi politikával, sőt kifejezi aggályait is a politikai rendszer Gömbös által kezdeményezett átrendeződése ellen.¹²⁶

1939-ben a felsőház tagjává választják, 1941-től Pestmegye főispánja – érdekes, hogy a kinevezési hír hallatán először nem akarja betölteni a posztot, nem akar mindennapi elfoglaltsággal járó állást vállalni, hanem saját szelei gazdaságával szeretne foglalkozni, és a felsőházi tagságát sem szeretné elveszíteni, „[...] ami állami kinevezés elfogadásával veszendőbe ment volna.”¹²⁷ Viczián kinevezése mögött valószínűleg az állt, hogy a kormányzó tartott Pest vármegye akkori alispánjától, Endre Lászlótól.¹²⁸

Főispáni tevékenységének legfontosabb céljául a vármegye önkormányzatának „rendbetételét” jelöli meg, ennek megvalósítására – fővárosi példát követve – rendszeresen pártértekezletet tart Pest- Pilis- Solt- Kiskun megye nagyobb településein. 1944. március 22-én a Sztójay-kormány megalakulásának hírére bejelenti lemondását a főispáni pozíciójáról: „A kormányzónál folytak a tárgyalások az új kormány alakításáról, amely már német befolyásra alakult. Részemről már akkor tisztában voltam vele, hogy ilyen helyzetben és idegen befolyás alatt álló kormánytól bizalmi állást nem vállalhatok [...]”¹²⁹ Ekkor sem

---

¹²³Uo. 116–117.

¹²⁴Uo. 142.

¹²⁵Uo. 168.

¹²⁶„[...] Gömbös továbbra is balkezes irányt követett. Régi önzetlen barátaival szakított és pártjában olyan klikkekre hallgatott, amely sodorta őt a hitleri totalitás, egypártrendszer a „Führerprinzip” felé. Viczián 2007, 175.

¹²⁷Uo.187. Felsőházi tagsága végül 1942-ben rendeződött, miután a székesfőváros közgyűlése újraválasztotta, mint felsőházi képviselőt.

¹²⁸Endre László (1895–1946) szélsőjobboldali politikus, közigazgatási szakember, 1938-tól Pest Vármegye alispánja, a német megszállás után belügyi államtitkár, a deportálások egyik vezetője, háborús bűnösként kivégezték.

¹²⁹Uo. 245.

szakad el teljesen a politika világától, továbbra is ő a Magyar Élet Pártjának Pest vármegyei vezetője, illetve a Pest megyei önkormányzatban is jelen van, mint képviselő.

Budapestre egyre ritkábban jár, ideje nagy részét visszavonultan a szelei birtokán tölti, gazdaságával foglalkozik. Visszaemlékezései ettől kezdve naplószerűvé válnak; csupán a birtok körüli munkák kerülnek feljegyzésre.

1944 őszén feleségével még Balatonfüreden töltik éves pihenésüket, majd Sopronba utaznak, ahol Viczián részt vesz a felsőház alakuló ülésén december 20.-án: „Részemről azonban csak az elnöki bejelentéseiket hallgattam meg, és napirendre térés előtt eltávoztam az ülésről. Az azutáni üléseken sem vettem részt [...] tisztában voltam azzal, hogy a Szálasi-rezsimet nem támogathatom.”¹³⁰ Politikai pályája ezen ülés után befejeződik. Feleségével a háború elől előbb Bécsbe, majd Ausztrián keresztül Németországba menekülnek, végül 1951-ben kivándorolnak a tengerentúlra.

Lázár Andor arcképe

Lázár Andor 1882 tavaszán Pápa városában született. A Lázár család történetének megírásához felmenői anyakönyvi másolatát is felhasználja; megtudjuk, hogy a Lázár család neve először a XVIII. század elején tűnt fel a nyárádi református egyház anyakönyvében. Nagyatyja a pápai kollégium tanítója volt, emellett ellátta a lelkészi teendőket is.

Édesatyja jó nevű pápai ügyvéd, akit Lázár Andor öt éves korában elveszít.

Édesanyja családjában egyaránt találkoznak altiszti, katonai, orvosi, illetve jogászai pályát befutó személyekkel. „Erős [...] Édesanyám katolikus vallásos érzülete [...] soha nem volt nálunk súrlódás abból kifolyólag, hogy Édesanyám és húgom katolikusok, mi fiúk reformátusok voltunk.”¹³¹ Gimnáziumi tanulmányait a pápai református kollégiumban folytatja, amiről ezt írja: „Ezek a református kollégiumok a szegények iskolái voltak. Faluról többnyire úgy került be a gyerek, hogy a tanító vagy pap felfigyelt rá [...] és beajánlotta a kollégiumba [...] a szállás nagyon olcsó volt, könyveket a

¹³⁰Uo. 284.

¹³¹Lázár Andor: *Visszaemlékezéseim* szerk.: Benda Kálmán, Bp.: Ráday Gyűjtemény, 1995, 15.

Segítőegyesület adott, a jó tanuló tandíjmentességet élvezett.”¹³² 11 éves korától vannak tanítványai, ami egyáltalán nem szokatlan ekkoriban a református kollégiumokban. 1899-ben Budapestre költözik a család, Lázár Andor pedig egy ügyvédi iroda írnokaként kezd el dolgozni. Ez év szeptemberében beiratkozik a jogi egyetemre, ahol tandíjmentességet élvez. Egyetemi éve alatt tagja a Budapesti Egyetemi Atlétika Clubnak¹³³ (BEAC). E szervezet tagságának egy része alapítja később a Magyar Jogász Sport Egyesületet (MISE), amelynek ő is tagja lesz. A klubélet végig fontos szerepet játszik Lázár Andor életében. Lassanként a társasági életben is szívesen látott vendégnek számít. Eleinte bálokon ismerkedik, s különösen szívesen keresi Várban lakó ismerősei társaságát.

Ügyvédi vizsgáit letéve önálló praxis felállításába kezd, eleinte négy szobás budai lakásában fogadja ügyfeleit, rövidesen a Szerb utcába költözik a családjával. A lakóhelye és a munkahelye a pálya első éveiben nem különül el egymástól. Ügyvédi praxisa mellett évi 2000 koronajavadalmazást biztosít számára a Fiataikorúak Felügyelői Hatóságának vezetése, amely egyben presztízst is növeli. Továbbá betölti az Országos Protestáns Patronázs Egyesület főtitkári állását. Az első világháború alatt nem sorozzák be katonának Lázár Andort.¹³⁴ Budapesten maradva ügyvédi irodája felvirágoztatása mellett több részvénytársaság tulajdonosi körébe is tartozik,¹³⁵ továbbá szociális ügyekkel foglalkozik; többedmagával megalapítja a Hadsegélyező Bizottságot.

[...] az anyagi függetlenség megszerzését irodai munkám biztosította. Így azután megvoltak az előfeltételei annak, hogy a közélet megfigyelésével is behatóbban foglalkozzam [...] ha jól emlékszem, 1915-ben beléptem az Országos Kaszinó¹³⁶ tagjai sorába [...] háború vége felé már írtam néhány cikket, melyek a Magyar Gazdák Szemléjében jelentek meg [...].”¹³⁷ Egyszerre invitálják a Szabadkőműves szervezetbe valamint az Etelközi Szövetségbe, azonban egyikbe se lép be, mert mint írja is: „[...] nem óhajtok titkos társaság tagja lenni,

---

¹³²Uo. 21.

¹³³Az 1898-ban alakult BEAC egyike a legrégebb magyar sportegyesületeknek. Első elnökül Eötvös Lorándot választották. Az atlétika, a torna, a vívás és a korcsolya voltak az első sportágak, amelyeket a klub kereteiben felkaroltak. Az egyesület arculatára mindvégig jellemző volt, hogy a sportágak igen széles választékát tárta a sport iránt érdeklődők elé, s több hazai sportág meghonosításában is szerepet vállalt.

¹³⁴„A sorakozásokon, amelyekre leutaztam Pápára, nem vettek be katonának általános testi gyengeség címen [...]” Uo. 48.

¹³⁵1917-ben teljes vagyona értékpapírokban volt, mely 218.000 pengő volt. Lázár 1995,96.

¹³⁶Az Országos Kaszinó 1883 és 1943 között működött Budapesten. „A kaszinó feladata a magyar társadalom művelt osztályainak oly érintkezési központot nyújtani, mely az igényeknek megfelelő társasszórakozáson felül, közhasznú célok és eszmecserék előmozdítására szolgáljon és a közös érdekek érvényesítésére az összetartás érzetét kifejtse.” Tagjai két kategóriára oszlottak; a „rendes” tagok közé azok tartoztak, akik állandó budapesti lakcímmel rendelkeztek, a vidéki lakcímmel bírók pedig az ún. „vidéki” tagok voltak. „A kaszinót a közgyűlés, a választmány, az igazgatóság, a gazda és számvizsgáló bizottság kormányozta.”

Eöry Gabriella In: *Az Országos Kaszinó tisztikara és tagsága (1883-1943)*, 62.

¹³⁷Lázár 1995,85.

különösen olyan társaságé, amely határozataival, cselekvési és vélemény-nyilvánítási szabadságomat bármilyen irányban korlátozná.”¹³⁸ A Magyar Jogász Sportegyesület (MISE) szervezkedésében 1918-ban megalapítják a Területvédő Ligát,¹³⁹ majd miután a Liga beolvad a Magyar Nemzeti Szövetségbe, ott folytatja munkásságát. „Én semmiféle végletes, vagy szélsőséges irányba járó mozgalomban nem veszek részt, de a Magyar Nemzeti Szövetség munkáiból soha sem maradok ki.”¹⁴⁰ Részt vett Lázár a *Szózat*¹⁴¹ című napilap megindításában, rövidesen megszabadul azonban a lap tulajdonjától, mert egyre terheesebb számára annak fenntartása.

Karafiáth Jenő¹⁴² felkéri, hogy vállaljon valamelyik dunántúli megyében főispáni tisztséget, de visszautasítja az ajánlatot, mert nem kíván bekapcsolódni pártpolitikai küzdelmekbe.

A Társadalmi Egyesületek Szövetsége (továbbiakban TESZ) megalakulásakor kerül közelebbi kapcsolatba Bethlen Istvánnal, valamint Gömbös Gyulával. Ügyvédi praxisa mellett több részvénytársaságnak is tulajdonosi tagja.¹⁴³ Emlékirataiban elismerően nyilatkozik az első világháború utáni Magyarország újjáépítéséről,¹⁴⁴ kiemelve az államháztartás rendbe tételét, a földbirtokreformot, illetve az oktatási reformokat.

Végig őszinte híve a revíziónak: „Úgy éreztem, hogy azokhoz az aránylag csekély eszközökhöz képest, amelyekkel abban az időben rendelkeztem, szellemi és gazdasági téren én is kivettem a magam részét abból a munkából, amelyet a magyar nemzet lelki egységének és az ország visszaszerzésének gondolata jelentette.”¹⁴⁵

A TESZ munkájában folyamatosan aktívan szerepet vállaló Lázár rövidesen közeli viszonyba kerül Gömbös Gyulával. Eleinte csak társasági összejöveteleken találkoztak, majd 1929-ben miután Gömbös elnyeri a honvédelmi miniszteri tárcát – Lázár Andort veszi maga mellé, mint személyes tanácsadóját. Az 1931. évi választások közeledtével Gömbös felkéri Lázárt, hogy induljon el a nemzetgyűlési képviselőválasztásokon, s vállaljon politika államtitkári pozíciót.

---

¹³⁸Uo. 86.

¹³⁹Magyarország területi egységének védelmére, a revíziós propaganda szervezésére alakult szervezet. Országszerte elterjedt jelszava: Nem, nem, soha! - A béketárgyalások előkészítésének tudatosos támogatására alapította Budapesten Karafiáth Jenő jogász, Kelemen Kornél ügyvéd, Lázár Andor ügyvéd, Lázár Ferenc közjegyző, Milotay István újságíró.

¹⁴⁰Uo.112.

¹⁴¹„Még 1919 végén (legalábbis azt hiszem, hogy ekkor volt) a Magyar Nemzeti Szövetség nagyon óhajtotta, hogy legyen saját napilapja, amelyben eszméit és terveit kifejtheti.” Lázár 1995,122.

¹⁴²Karafiáth Jenő (1883–1952): Konzervatív politikus, országgyűlési képviselő, háznagy (1922–1931), miniszterelnökségi államtitkár (1919–1922), miniszter, Budapest főpolgármestere (1937–1942)

¹⁴³Például: 1919-ben megalapították az Anyagkutató Társaságot, még ugyanebben az évben a Diósgyőri Szénbánya részvénytársaságot az Otthon és Építő Rt.-t valamint alelnöke a Magyar Távirati Irodának

¹⁴⁴„Ebben az országban a huszadik század második évtizedében valami csodálatos munka indult meg. A szétdarabolt ország és az összetört nemzet [...] magához tért abból a kábultságból, amelybe a háború elvesztése és a trianoni békeszerződés kegyetlen rendelkezései taszították.” Lázár,1995,144.

¹⁴⁵Uo. 148.

Lázár elfogadja Gömbös ajánlatát. Továbbra sem vágyik politikai pályára, az államtitkári pozícióval járó presztízs azonban meggyőzően hat rá.¹⁴⁶

1931-től Szentes városának képviselője. Az Egységes Párt továbbra is biztos többséggel rendelkezik a törvényhozásban. Gömbös, ha miniszterelnök lett volna a pénzügyminiszteri pozíciót szánta volna Lázárnak, de miután a kormányzó nem őt bízta meg kormányalakítással, más forgatókönyv érvényesült.¹⁴⁷ Időközben megszűnik államtitkári pozíciója, és anyagi helyzete megrendülése miatt visszatér az ügyvédi pályájára; a vagyona ekkor leszűkül a részvényeire. Aktívabb szerepet vállal ez időben a magyar belpolitikai életben, kinevezik az Országos Testnevelési Tanács elnökévé.¹⁴⁸ Miután 1932-ben a Károlyi-kormány megbukik, Gömbös Gyulát nevezi ki a kormányzó miniszterelnöknek, Lázár Andor lesz az igazságügy-miniszter: „[...] úgy éreztem, hogy az igazságügy miniszteri megbízást elvállalván életem munkájának tetőpontjára érkeztem [...] Nagyon bent voltam már akkor a politikai élet forgatagában [...] Ötvenéves voltam, tele tettvágygal, fiatalos lelkesedéssel, hittel és bizalommal. A politikai élet apró tülekedései nem érdekelték.”¹⁴⁹

Lázár Andor öt és félévig (1932–1938) volt Magyarország igazságügy-minisztere. „Mint igazságügy-miniszter minden erővel arra törekedtem, hogy az igazságszolgáltatást és igazságügyi igazgatást kivonjam a napi politika, a pártpolitikai küzdelmek befolyása alól.”¹⁵⁰ Az időközben (1935-ben) megtartott választásokon Lázárt a kormánypárt nem a szentesi, hanem a debreceni választókerületben indítja: „Egyetlen református tagja voltam a kormánynak s így a párt azt kívánta, hogy én legyek a listavezető a debreceni választásnál a kormánypárt listáján.”¹⁵¹ Gömbös Gyula 1936 őszén bekövetkezett halála után, Darányi Kálmán¹⁵² lett az ország új miniszterelnöke. Lázár továbbra is hivatalában marad, mint írja: „Hivatásos komoly munkámat nagyon szerettem. A parlamentben és a pártba a lelkiismeretes, értékesebb emberek bizalmát és szimpátiáját úgy éreztem, hogy bírom.”¹⁵³ 1938 tavaszára teljesen elveszti korábbi támogatottságát a kormánypárt sorain belül. Hóman Bálint¹⁵⁴ közli

---

¹⁴⁶ „Akkor fel kell adnom mindazokat a pozíciókat is, amelyeket elfoglaltok a gazdasági életben, különböző vállalatoknál mint igazgatósági tag és a többi, szóval ez részemről igen nagy jövedelem csökkentést jelent[...] Végeredményben egy politikai államtitkári állás olyan magas, szép pozíciónak tűnt fel előttem, amelyikre egy férfi ambícióiból kétségtelenül szívesen vágyik.” Lázár, 1995, 176.

¹⁴⁷ 1931 nyarán Horthy Miklós Károlyi Gyulát bízta meg kormányalakítással.

¹⁴⁸ Uo. 193, 194, 195.

¹⁴⁹ Uo. 202, 203.

¹⁵⁰ Lázár 1995, 226.

¹⁵¹ Uo. 228.

¹⁵² Darányi Kálmán (1886–1939): politikus, főispán, országgyűlési képviselő, Magyarország miniszterelnöke 1936 10.10.–1938. 05.14. között.

¹⁵³ Uo. 261.

¹⁵⁴ Hóman Bálint (1885–1951): történész, egyetemi tanár, MTA tagja, 1932 és 1938 között kultuszminiszter, 1939–1942 között vallás- és közoktatásügyi miniszter, Lázár Andor gyerekkori barátja

vele, hogy eltérőek az elképzeléseik az ország vezetését illetően – mint írja Lázár: „Ennek következtében nekem meg kell változtatnom a követendő politikára vonatkozó felfogásomat, vagy pedig le kell vonnom ennek az ellentétnek a következményeit.”¹⁵⁵ Rövidesen lemond igazságügyminiszteri pozíciójáról, a pártnak azonban továbbra is tagja marad. Anyagi helyzete megrendülése miatt visszatér az ügyvédi pályájára: „Nem akartam tehát életszínvonalunkat csökkenteni. Tudtam, hogy az ügyvédi foglalkozást kell újra elkezdenem [...]”¹⁵⁶ Képviselői tiszteletdíja mellett havi 200 pengő nyugdíjat kap a korábbi igazságügyminiszteri posztja után. Továbbra is foglalkozik közérdekű kérdésekkel, eleinte a Pesti Napló vasárnapi számában jelennek meg politikai témájú vezércikkei (egy-egy vezércikke után 200–250 pengő honorárium jár). Lázár eleinte nagy bizalommal övezi Imrédy Béla¹⁵⁷ miniszterelnöki kinevezését, később – ellenezvén az egyoldalú német orientációt – ahhoz a csoporthoz csatlakozik, amely elhagyja a kormánypártot. A politikai pályája 1939-ben ér a véget, az új nemzetgyűlésnek ekkor már nem tagja.

Ügyvédi praxisa felállításának köszönhetően anyagi helyzete rendeződik, különböző vállalatoknál igazgatósági pozíciókat tölt be, például: Magyar Kereskedelmi Banknál. Legjelentősebb jövedelmére (havi 4000-5000 pengő) a Weiss konszernnél betöltött jogtanácsosi állása révén tesz szert. A Weiss Manfréd gyár igazgatóságába is beválasztják, „az elfoglaltságom a konszern keretében, és egyes más vállalatok igazgatóságában elvállalt szerepem annyira igénybe vette minden időmet és főleg gondolkodásomat, hogy egyéb ügyvédi munkára elvállalására már nemigen volt lehetőségem.”¹⁵⁸ Később igazgatósági tagja lesz a Gyáriparosok Országos Szövetségének. Kállay Miklós tesz még ugyan egy kísérletet¹⁵⁹ Lázár Andor politikai életének „reaktiválására” – a neve szerepel a miniszterelnök által javasolt felsőházi tagok sorában – a terv azonban megghiúsul, nem kap kinevezést Lázár. Főgondnokául választja a Dunamelléki Református Egyház 1945/46 fordulóján, ezt a tisztséget nem egészen két évig tölti be. Családjával birtokot vásárol nem messze Budapesttől, Virágospusztán – 360.000 pengő értékben. Munkáját továbbra is Budapestről látja el, virágospusztai házába a szabadidejében látogat el, melyet 1947-ben el is veszít.

---

¹⁵⁵Uo. 265.

¹⁵⁶Uo. 268.

¹⁵⁷Imrédy Béla (1891–1946): gazdasági szakember, politikus, 1932–1935 között pénzügyminiszter, Magyar Nemzeti Bank elnöke, 1938 májusa és 1939 februárja között Magyarország miniszterelnöke.

¹⁵⁸Uo. 310.

¹⁵⁹Ugyan a pontos dátum nem derül ki Lázár Andor visszaemlékezéseiből, de feltételezhetjük, hogy 1942 nyarán kerülhetett sor az esetre.

1951-ben el kell hagynia családjával együtt fővárosi lakásukat, a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Fegyvernekre telepítik ki a Lázár családot. Az ott eltöltött öt év után feleségével Leányfalura költözik, végül 1966-ban beadja a kivándorlás iránti kérvényét az Egyesült Államokba, amit azonban megtagadnak tőle.

6. Három életút összehasonlítása:

A dolgozat utolsó előtti fejezetében összehasonlítást végeznek a három memoár szerzőjének az életútját összevetve. Ebben kitérnek az egyetemi karrier szerepére, a különböző minisztériumi karriermintákra, a politikai elitbe való be- és kikerülés sajátosságaira, illetve szó lesz még személyes választásaikról valamint egyéni értékrendjeikről is. A könnyebb átláthatóság érdekében, a következő táblázat segítségével szemléltetem a három vizsgált életutat.

1. Táblázat: A három életút összevetése

	Viczián István (1874-1959)	Vladár Gábor (1882-1972)	Lázár Andor (1881-1971)
Családi háttér, származás	Nemesi középirtokos (700 holdas) család	Birtokát vesztett nemesi család, gazdatiszt apa	Szabad menetelű paraszti család (tanítók, papok, ügyvédek)
Legmagasabb iskolai végzettség	Jogi végzettség (1896)	Jogi végzettség (1902)	Jogi végzettség (1903)
Karrier alakulása	Belügyminisztérium alkalmazottja (1897-22), közben 1900-ban rövid ideig főispáni titkár, majd visszatér a belügyminisztériumba.	Bp. királyi ítélőtábla (1902-11), majd (1911-44) között, az igazságügy minisztérium alkalmazottja. A II. világháború után mezőgazdaságban vállalkozást, ill. korrepetál.	Írnok (1899-09), majd önálló ügyvédi praxis felállítása, honvédelmi minisztérium (1928-31). 1938-tól ügyvédi pálya folytatása, majd jogtanácsos a Weiss Manfréd

			konszernnél.
Mozgalmi előélet, pártpolitikai kötöttség	1920-ban csatlakozik a Keresztény Községi Párthoz.	Nincs mozgalmi előélete, nem tagja egyik pártnak sem.	Területvédő Liga alapítója, tagja a Magyar Nemzeti Szövetségnek ill. TESZ-nek, 1931-38 között az Egység párt tagja.
Politikai pálya	1922 és 1931 között nemzetgyűlési képviselő, 1929-től felsőházi tag, 1941-43 között Pest vármegye főispánja.	Lakatos-kormány igazságügy-minisztere 1944 őszén.	Nemzetgyűlési képviselő (1931-38), közben 1932 és 1938 között a Gömbös-kormány igazságügy-minisztere.
II. vh. utáni évek	1944-ben emigrál feleségével a tengerentúlra.	1951-ben kitelepítik Tomorra, majd Biára, végül családjával visszatér Budapestre.	1951-ben: előbb Fegyvernekre, majd Leányfalura telepítik ki feleségével.

Az iskolai előmenetelben sok a hasonlóság a három személy tekintetében. Viczián István és Vladár Gábor kedvező anyagi helyzetüknek köszönhetően jónevű gimnáziumban tesznek érettségi vizsgát, hogy a budapesti jogi egyetemre iratkozzanak be. Lázár Andor, szerény anyagi körülmények között nevelkedve,¹⁶⁰ a pápai református gimnáziumból kerül utóbb a budapesti jogi egyetemre, ahol végig tandíjmentességet élvez.

Viczián István alig említi egyetemi tanulmányait, csupán a szigorlatai letétele körüli nehézségekről ír. Vladár és Lázár alighanem évfolyamtársak lehettek az egyetemen, hiszen Vladár mindössze egy évvel idősebb Lázárnál. Míg Vladár részletes képet ad az akkori jogi egyetemen tanultakról, addig Lázár az egyetemi évei alatt eltöltött szabadidős tevékenységeiről, mindenekelőtt a klubéletéről számol be. Diplomájuk megszerzése után

¹⁶⁰Erre utal, hogy Lajos bátyja és Pápa városa is rendszeresen támogatja anyagiakkal a családot.

Viczián és Vladár a köztisztviselői pályát választják: Viczián a belügyminisztériumban vállal díjtalan fogalmazógyakornoki munkát, Vladár a budapesti királyi törvényszékre kerül, mint díjas joggyakornok.

Viczián István karrierjében az első fordulat 1898-ban következik be, amikor elhagyja a belügyminisztériumot.¹⁶¹ 1902-es visszatérése után fokozatosan lépdel előre a hivatali ranglétrán, mígnem 1921-ben helyettes államtitkárrá nevezik ki. Viczián esetében eleinte összefonódik a köztisztviselő és a politikai pálya; miközben a belügyminisztériumban végzi a gyámügy és a törvényelőkészítői osztály vezetését az, 1920. évi fővárosi községi választásokon már jelölteti magát, mint városi képviselő, illetve ez évben lesz tagja a Keresztény Községi Pártnak. 1922-ben az országos nemzetgyűlési választások idején szabadságot kap a belügyminisztériumban, miután képviselővé választják, ahová már soha nem tér vissza.¹⁶² 1931-től nem tagja többé a nemzetgyűlésnek, a nyugdíjba vonulás mellett dönt, és a belügyminisztériumba sem tér vissza. A politikától azonban nem szakad el,¹⁶³ 1941. évi főispáni kinevezésével állami funkciót vállal.

Vladárt, pályakezdése után, a budapesti királyi törvényszékről az igazságügyminisztériumba helyezik át. Az első világháború után miniszteri titkárként folytatja tovább pályáját, négy évvel később a magánjogi ügyosztály vezetői székébe kerül. 1926-ban Pesthy Pállal¹⁶⁴ tart és a földbirtokrendezés pénzügyi kezelésére alakult szövetkezethez kerül, ahonnan rövidesen ismét visszatér az igazságügyminisztériumba a törvényelőkészítő ügyosztály élére, s ott marad egészen igazságügyminiszteri kinevezéséig. Vladár Gábor egész minisztériumi karrierje során távol tartja magát a pártpolitikai küzdelmektől és csak azután kerül szorosabb kapcsolatba a kor politikai elitjével, miután kinevezik az igazságügyminisztérium törvényelőkészítői osztálya élére. A Sztójay-kormány alakulásakor rögtön ki akar lépni az igazságügyminisztériumból, hogy visszatérjen a budapesti királyi törvényszékre, de végül nem teszi meg, mert 1944 augusztusában a Lakatos-kormány igazságügyminisztere lesz.

---

¹⁶¹A belügyminisztériumot ott hagyva a közigazgatási pályán is kipróbálja magát, mint a debreceni főispán titkára. Miután látja, hogy csak egy fizetési osztállyal tud feljebb lépni visszahelyezését kéri a belügyminisztériumba.

¹⁶²1931-ben erre még lehetett volna lehetősége a belügyminisztériumba visszatérni, azonban ezzel a lehetőséggel nem él. A kormányzó ekkor államtitkári címet adományoz neki.

¹⁶³A Keresztény Községi Pártnak valamint a Nemzeti Keresztény Ligának is ő vezeti a propagandaosztályt, 1937-től felsőházi póttag, 1939-től pedig be is választják a felsőház tagjai közé.

¹⁶⁴Pesthy Pál (1873–1952): jogász, politikus, 1921–1939 között országgyűlési képviselő, 1924–1929 között a Bethlen-kormány igazságügy-minisztere, 1929–1931 között az Egységes Párt elnöke.

Az ő esetében a szakmai előélet képesít a politikai pályára, mintsem a személyes ambíciói. Rövid politikai pályáját követően nem tudja már folytatni hivatását.

Lázár Andor tíz évig (1899 és 1909 között) egy belvárosi ügyvédi irodában dolgozik írnokként, ezután önálló praxisba kezd. Ügyvédi pályája mellett a gazdasági életbe is belekóstol.¹⁶⁵ A különböző szociális szervezeteknél teljesített munkássága nyomán egyre nagyobb társadalmi megbecsültség kezd övezni. Az üzleti életben elfoglalt pozícióinak köszönhetően a személyes kapcsolathálója is egyre szélesedik. Gondolkodását mindvégig átjárja a nemzet újraegységesítésének a gondolata, így kerül a húszas évek elején a Társadalmi Egyesületek Szövetségébe. Korábbi tevékenységének köszönhetően széles körű jogi és gazdasági ismeretekre tesz szert, melyet kiválóan tud kamatoztatni a későbbiek során. Szakértelmiségként figyel fel rá Gömbös Gyula is. Lázár Andor politikai és minisztériumi karrierje sajátos módon fonódik össze Gömbös Gyula személyével. Neki köszönhető, hogy a honvédelmi minisztériumba kerül, és államtitkárként, Gömbös kérésére jelölteti magát nemzetgyűlési képviselőnek is, később (a már miniszterelnök) Gömbös kéri fel igazságügyminiszterének. A politikai elitbe való bekerülésében szerepet játszott a mozgalmi múltja is, a gazdasági életben élvezett pozíciói, valamint valóban kiterjedt kapcsolathálója. Gömbös Gyula kérésére 1928-tól a honvédelmi minisztérium gazdasági és jogi tanácsadója, fenntartja azonban ügyvédi praxisát illetve a gazdasági életben elfoglalt helyeit is őrzi, mígnem 1931-ben államtitkárrá lép elő, és tagja lesz az új nemzetgyűlésnek. Lázár a húszas évek elején láthatóan nem kíván részt venni a pártpolitikai küzdelmekben, hanem a különböző ellenforradalmi mozgalmak tevékenységében vállal szerepet, anélkül, hogy egyértelműen elkötelezte volna magát.

Lázár Andor, Vladárhoz hasonlóan „[...] önmagát komolyabb politikai ambícióktól mentes személyként jellemezte ugyan, számos tény azonban arra utal, hogy több kívánt lenni egyszerű ügyvédnél, és élt benne a közéleti szerepvállalás ambíciója.”¹⁶⁶ Miután 1931-ben a Károlyi-kormány megszűnteti államtitkári pozícióját, kénytelen visszatérni korábbi ügyvédi hivatásához. Akkor ér fel politikai pályája csúcsára, mikor 1932-ben megkapja az igazságügyminiszteri bársonyszéket az első Gömbös-kormányban, melyet egészen 1938 tavaszáig meg is tart. Az egyre jobbra tolódó politikai kormányzatban nem sok babér terem azonban Lázár számára, ezért előbb elhagyja a kormánypártot, majd miután 1939-ben lejár a

---

¹⁶⁵Több cégnek lesz részvénytulajdonosa, sőt vezetői pozíciót is betöltött egy-két vállalatnál. Eleinte kisebb összegeket fektetett részvényeibe, illetve ingatlanokba.

¹⁶⁶Püski Levente: Jobboldali radikalizmus és konzervativizmus Lázár Andor Emlékezéseiben In.: Emlékirat és történelem, Magyar történelmi társulat nemzetközi magyarságtudományi társaság Bp.,2012,197.

képviselői mandátuma, ismét visszatér ügyvédi, jogtanácsosi munkájához. A közélettel továbbra is foglalkozik,¹⁶⁷ karrierjét a gazdasági életen belül folytatja, mint a Weiss Manfréd gyár jogtanácsosa, valamint igazgatósági tagja.

A három memoáriró politikai elitbe való bekerülésében közös, hogy mindannyian (minisztériumi pozíciókból) köztisztviselői karrierjük révén kerülnek a törvényhozó hatalomba. Mindhármuk „kiválasztásánál”¹⁶⁸ nagy szerepet játszik jogi jártasságuk, az a tény, hogy szakemberek. Amíg Viczián és Vladár esetében egyértelmű a politikai elitbe való bekerülés folyamata, addig Lázárnál komplikáltabb a helyzet, hiszen ügyvédként kezdi a pályáját és csak később kerül köztisztviselői pályára; ráadásul ott egyből a honvédelmi miniszter jogi és gazdasági tanácsosa lesz. Lázár Andor elitbe kerülését vizsgálva kiderül, hogy szakember mivolta mellett a különböző mozgalmakban betöltött szerepe is szót érdemel.

Szóljunk pár szót arról is, hogy hogyan éli meg a három memoárszerző azt a folyamatot, hogy kikerülnek a politikai szférából. Hogyan látják önmagukat, miután már nem tagjai a politikai életnek, és el tudnak-e szakadni a politika világától? Vagy esetleg megpróbálják átmenteni a már korábban megszerzett politikai tőkét?¹⁶⁹

Viczián István esetében olyan politikussal van dolgunk, aki két ciklus erejéig (1922 és 1931 között) is tagja volt a képviselőháznak. Pár éves kihagyás után ismét visszatérhet a parlamentbe, mint felsőházi képviselő. Politikai pályája egyfajta kettősséget tükröz a saját elbeszélései alapján; az első négy évben (1922-1926) sokkal harciasabb politikust ismerünk meg, aki folyamatosan támadja azokat az erőket, amelyek szemben állnak az ellenforradalmi rendszerrel. Miután 1926-ban újraválasztják, egy megfontoltabb, a háttérben meghúzódó, a bizottsági munkákban résztvevő politikus képe tárul elénk. Később, a felsőházban is, hasonló bizottsági munkát végez. Viczián politikai karrierje különösen izgalmas, hiszen többször is visszatér a politikai elitbe, de mindig más módon. 1921 és 1944 között, így vagy úgy, végig tagja a magyar belpolitikának. 1941. évi főispáni kinevezése előtt nem kíván aktívan részt venni a politikai küzdelmekben, felsőházi tagságától sem akar megválni, ennek ellenére elvállalja a főispáni kinevezést. A Pest vármegye élén eltöltött két és fél év alatt rendületlenül

---

¹⁶⁷Ekkor írja politikai tartalmú vezércikkét a Pesti Naplóba.

¹⁶⁸Viczián István főispáni kiválasztásánál ezért esik rá a választás, Vladár Gábor igazságügy-miniszter kinevezése hátterében is ez áll, Gömbös választása is ezért esik Lázár Andorra.

¹⁶⁹Itt elsősorban a már birtokolt szaktudásra és kapcsolathálókra gondolok, melyek révén esetleg továbbra is a szélesen vett elitek körében tudnak maradni az életük későbbi szakaszaiban is.

végzi főispáni munkáját. Folyamatosan járja a vármegyét, szervezi a pártot, próbálja visszaszorítani Endre Lászlót és a szélsőséges mozgalmakat, igyekszik helyre tenni a megye közigazgatását. Főispáni tisztségéről 1944 tavaszán mond le, miután megtudja, hogy a kormányzó Sztójay Dömét bízta meg kormányalakítással. Csalódottságot, kiábrándultságot, fáradságot olvashatunk ki visszaemlékezéseiből, mintha arra vágyott volna csupán, hogy végleg kikerüljön a magyar belpolitika forgatagából. 1944. december 20.-án utoljára részt vesz még a felsőház alakuló gyűlésén Sopronban, majd a feleségével elhagyja az országot.

Vladár Gábor mindvégig bírói pályára készül, eleinte nem is kíván az igazságügyminisztériumban hivatalnok lenni, és politikai pályára pedig végképp nem akar lépni, ennek ellenére ott köt ki 1944 augusztusában. Sikereit, a hírnevét elsősorban a jogtudományon belüli jártasságának, szakember mivoltának köszönheti. Ezért is kéri fel igazságügyminiszternek, mielőtt felállt volna a Lakatos-kormány. Magára – mint igazságügy-miniszter – is szakpolitikusként tekint, akinek elsődleges feladata a hazai jogrend helyreállítása 1944 őszén. Rövid politikai karrierje után, már nincs lehetősége visszatérni a hivatalnoki pályára, az ekkor 63 éves Vladárnak. Közélettől, politikával nem kíván többé foglalkozni, csupán egyházi tisztségeit tartja meg lemondásáig.¹⁷⁰

Lázár Andor, Gömbös halálát követően még két évig megtarthatja miniszteri bársonyszékét. A fokozatosan jobbra tolódó kormányzatok alatt egyre inkább elveszti a kormánypárton belüli támogatottságát, 1938-ban kikerül a Darányi-kormányból,¹⁷¹ (nemzetgyűlési mandátuma lejártá után) nem kíván többé a magyar belpolitikával foglalkozni képviselőként.

Az akkori politikai rendszert nem belülről, hanem kívülről, más eszközök segítségével szeretné befolyásolni, például ekkor kezd vezércikkeket írni a Pesti Hírlapba. A harmincas évek végén/negyvenes évek elején Lázár nem kerül még ki az elitek világából, a Weiss Manfréd gyárnál betöltött jogtanácsosi pozíciójának köszönhetően fokozatosan belesimul a hazai nagytőkések világába.¹⁷²

---

¹⁷⁰ „Augusztus elején azonban már illetékes helyről küldöttüzenetként közölte, hogy ha nem mondok le egyházi tisztségeimről a.) megszünteték a nyugdíjamat, b.) kockára teszem a fiam hazatérését az orosz hadifogságból, c.) tudnom kell, hogy vannak még egyéb eszközök is, amelyek alkalmasak arra, hogy jobb belátásra kényszerítsenek.” Vladár Gábor In: Visszaemlékezéseim szerk.: Budapest: Püski Kiadó Kft, 1997, 322.

¹⁷¹ „Az ország úgy tudja, hogy az igazságügyminiszter betegsége miatt távozik állásából” Lázár, 1995, 266.

¹⁷² A vállalatnál betöltött jogtanácsosi pozícióját a korábbi munkáinak köszönhetette, amelyek során megismerkedett a gyár akkori vezetőivel: Weiss Alfönzzel és Chorin Ferencsel.

Viczián István az ún. bethleni konszolidáció idején tagja a nemzetgyűlésnek. Fontos kiemelni, hogy nem tartozik Bethlen István feltétlen hívei közé.¹⁷³ Annak ellenére, hogy több személyes vitája is akad a miniszterelnökkel,¹⁷⁴ az 1931-es választások előtti jelöltállításkor Bethlen és a kormánypárt mégis Viczián mellett foglal állást, mint az Egységes Párt nagykövati képviselőjelöltje.¹⁷⁵ Gömbös Gyula miniszterelnökségéről elmarasztaló véleményt alkot,¹⁷⁶ az aktív politizálásból ekkor már kiszorult Viczián. Későbbiekben sem lép fel a gömbösi politika mellett, nem szeretne visszatérni a kormánypárt képviselői közé.

Vladár Gábor minisztériumi munkájából adódóan nap mint nap személyes kapcsolatban áll a törvényhozói hatalommal; Bethlen Istvánról és miniszterelnökségéről igen jó véleménnyel van,¹⁷⁷ Gömbös Gyulát nem ismeri közelebről, nem is alkot róla határozott véleményt. Politikáját, annak is két „legnagyobb tévedését” keményen bírálja, nevezetesen: Szálasi nyeregbe ültetését, és hogy hagyja a német nemzeti szocialista uralom politikai, katonai és gazdasági befolyását növekedni az országban.¹⁷⁸ Talán ez a gömbösi „hagyaték” az, ami fokozatos bekapcsolódásra készíti Vladárt a magyar belpolitikai életbe. Az mindenesetre kiolvasható a memoárból, hogy az egyre erősebb szélsőjobboldali erők ellen határozottan fel kíván lépni.

Lázár Andort „közhasznú” munkái hozzák össze Gömbös Gyulával a húszas évek elején. A későbbi miniszterelnök sok mindenben kikéri Lázár személyes véleményét, a kapcsolatuk inkább szakmainak mondható, mintsem barátinak. Bethlennel később, már államtitkárként ismerkedik meg, „kettejük között soha nem alakult ki szorosabb személyes kapcsolat.”¹⁷⁹ Lázár visszaemlékezéseiben elismerően beszél Bethlen István politikájáról.¹⁸⁰

---

¹⁷³A Keresztény Községi Pártnak tagja, mely már az 1922-es nemzetgyűlési képviselő választások előtt beolvadt a Bethlen István vezette Egységes Pártba.

¹⁷⁴Ilyennek tekinthető például a Községi Polgári Párt megalapítása a fővárosi városházán, amely alapvetően Keresztény Községi Párt ellen alakult. Forrás: Viczián István: In: Életem és korom szerk.: Szentendre: Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága–Ferenczy Múzeum,2007,145–151.

¹⁷⁵Uo. 168–169.

¹⁷⁶„Régi önzetlen barátaival szakított és pártjában olyan klikkekre hallgatott, amely sodorta őt a hitleri totalitás, egypártrendszer, a „Führerprinzip” felé [...] Részemről aggodalommal láttam Gömbös politikájának ezt az eltévelyedését.” Viczián 2007,175.

¹⁷⁷„A közéleti férfiak közül, akikkel hivatali munkám körében kapcsolatba kerültem, Bethlen István emelkedett ki mint igazi államférfi.” Vladár Gábor: Visszaemlékezéseim szerk.: Budapest: Püski Kiadó Kft, 1997,200.

¹⁷⁸Uo. 209–210.

¹⁷⁹Püski Levente: Jobboldali radikalizmus és konzervativizmus Lázár Andor Emlékezéseiben In: Emlékirat és történelem, Magyar történelmi társulat nemzetközi magyarságtudományi társaság Bp.,2012,210.

¹⁸⁰Lázár 1995 144–147.

Először nem tesz különbséget a két politikus célja között,¹⁸¹ csupán a kívánt célok elérésében lát közöttük eltérést,¹⁸² továbbá abban, hogy a két politikus más táborokhoz szól: Bethlen az értelmiség támogatását kívánja megnyerni, Gömbös a „tömegezőket, tömegmozgalmakat tekintette politikai erőnek s ezeket akarta kormányzatának bázisává tenni.”¹⁸³ Lázár tisztában volt azzal is, hogy Gömbös a totális kormányzati rendszer híve, de véleménye szerint ezeket a kérdéseket a miniszterelnök „nem gondolta át kellően és nem is ismeri kellő alaposággal ennek a kérdésnek a jelentőségét [...]”¹⁸⁴ 1935. évben bekövetkezett Bethlen és Gömbös között a szakítás, ezután Lázár továbbra is Gömbössel tart, úgy, hogy a kormánypárt konzervatív szárnyához tartozik. Az 1935. évi nemzetgyűlési választások utáni parlamentnek az összetételéről elmarasztaló képet alkot.¹⁸⁵ Lázár politikai karrierje során mindvégig háttérben marad, Gömbös politikája mellett azonban végig kitart.¹⁸⁶ Gömbös halálát követően, a kormánypárton belüli nyomás ellenére, sem sodródik el a szélsőséges nézetek felé, a politikáját mindvégig a „liberális színezetű konzervativizmus” jellemzi. Politikai nézeteit tekintve talán Bethlenhez és a híveihez áll legközelebb, ennek azonban sosem ad hangot. A köztudat számára mindvégig Gömbös feltétlen híveként ismert.

A három politikus személyes választásait szemügyre véve a különbségek mellett, több hasonlóságot is felfedezhetünk. Mind a hárman az ellenforradalmi erőkhöz sorolhatók. Közös bennük, hogy elsősorban szaktudásuknak köszönhetik a helyüket a politikai elitben. Míg Vladár Gábor és Lázár Andor elbeszéléseik alapján nem kívánnak a mindennapi politikai életnek részesei lenni, addig Viczián István esetében ez már nem mondható el. A helyzete azért is sajátos, mert, 1931-ben kikerül a kormánypárti képviselők sorából, továbbra sem szakít azonban a hazai politikai élettel, sőt – politikai értelemben – pályára csúcsára a tíz évvel későbbi főispáni kinevezésével ér fel. Általánosságban elmondható, az itt vizsgált három politikus személyes motivációiknak a háttérében a közszolgálat és a nacionalista ethosz állt. Mindhárman a tágan vett konzervativizmust képviselik. Személyes döntéseikben

---

¹⁸¹ „Én úgy látom, hogy Gömbös és Bethlen céljai között nem volt lényeges különbség [...] Mindkettő tisztában volt azzal, hogy a magyarság sorsának súlyos voltát elsősorban a trianoni békeszerződés rendelkezései okozták.” Lázár 1995, 209.

¹⁸² „A lényeges különbség kettőjük között az volt, hogy Bethlen István ezt a célt csak hosszabb fokozatos munka és erősödés révén remélte elérni. Gömbös Gyula ellenben abban a hitben élt, hogy ennek a nagy nemzeti feladatnak nyíltabb hangsúlyozásával a felrázott nemzet olyan erőfeszítésekre is képes lesz, melyek ennek a célnak gyorsabb elérését lehetővé teszik.” Lázár 1995, 209.

¹⁸³ Lázár 1995, 208.

¹⁸⁴ Lázár 1995, 212.

¹⁸⁵ „Az új Parlament szellemi nivója megítélésem szerint alacsonyabb volt a régi parlament szellemi nivójánál.” Lázár 1995, 230.

¹⁸⁶ „Lázár a Gömbös-éra alatt nem vett részt azokban az akciókban [...] amelyeket a politikai élet résztvevőinek számottevő része a diktatórikus rendszer kialakítására lett lépésekként értékelt.” Püski, 2012, 206.

közös, hogy a harmincas évek végén, a negyvenes évek elején szembefordulnak a kormánypolitikával. Elhatározásaik hátterében az egyre jobbra tolódó, fasizálódó politikai rendszerrel szembeni ellenérzés rejlik. Lázár Andor lép először erre az útra, még 1938 őszén, mikor is csatlakozik ahhoz a körhöz, amely előbb nyíltan szembekerül Imrédy Béla miniszterelnökkel, majd rövidesen ki is lép a kormánypártból.

Viczián István és Vladár Gábor is Sztójay Döme kormányalakításakor nyújtja be lemondását; az előbbi Pest vármegye főispáni tisztségéről, az utóbbi pedig az igazságügyminisztérium törvényelőkészítői osztály éléről. Lázár 1944-ben már nem is végez érdemi politikai tevékenységet, Vladár augusztusi igazságügyminiszteri kinevezés hírére hallva azonban bizakodó hangnemre vált visszaemlékezésében.¹⁸⁷

7. Összegzés:

A hagyományos történeti forrásainkkal szemben, a memoárok sokkal szubjektívabb formában reflektálnak a valóságra. Elemzésünkkel olyan kérdésköröket érinthet az érdeklődő, melyek például egy levéltári dokumentumban nem biztos, hogy előkerülnek. A szubjektív forma talán legnagyobb előnye a rugalmasságában rejlik. Olyan témák kapnak helyet egy-egy visszaemlékezésben, melyek segítségével árnyaltabb képet tudunk rajzolni a kor társadalmáról, illetve annak egy bizonyos szegmenséről. Előnyük pontosan abban nyilvánul meg, hogy elbeszélőik legkülönbözőbb témákat érinthetik, mikor papírra vetik élettörténetüket. A visszaemlékezések rendkívül jó táptalajjául szolgálhatnak (példának okáért) társadalomtörténeti, családtörténeti, de akár várostörténet elemzéseknek is. Az itt vizsgált memoárok politikatörténetileg is izgalmasak, hiszen segítségével árnyaltabb képet kaphatunk a Horthy-kor parlamenti pártjainak képviselői küzdelméről, bepillantást nyerhetünk egyes pártok szervezeti működésébe valamint megismerkedhetünk a kor sajátos politikai mozgalmainak felépülésével is. Amennyiben szemügyre vesszük, hogy mekkora terjedelmet tesznek ki az egyes életszakaszok a három visszaemlékezőnk esetében, akkor megállapíthatjuk, hogy az ifjúkorban történt események leírása dominál mind a három memoárban.¹⁸⁸

---

¹⁸⁷ „A kormányzó pedig, ha jól emlékszem augusztustól kinevezi miniszterelnökül Lakatos Géza altábornagyot. Az önbizalomnak ez a megnyilvánulása, valamint a miniszterek sorába kinevezett néhány közbecsülésben álló ember, első sorban Vladár Gábor, ki igazságügyminiszter lesz [...] jó hatást gyakorol a közvéleményre.” Lázár 1995, 352.

¹⁸⁸ „Az idősök által előadott élettörténetekben meglehetősen gyakori a felidézett emlékek ilyenfajta időbeli súlyozódása, az ifjú- és fiatal felnőttkori emlékek sűrűsödése, hiszen ekkorra tehető az életre szóló döntések és

A három életútból kiolvasható az iskolarendszer, valamint az egyetemi pálya mobilizáló hatása. Megállapítható, a jogi végzettség kulcsfontossága, mely előbb belépőként funkcionál a hivatali/bürokratikus világba, majd – a későbbiek során – a politikai elitbe vezető út egyik fontos eszközeként szolgál. A feljebb felvázolt karrierminták három különböző minisztériumi pályát mutatnak, mégis közös bennük, hogy a politikai elitbe való bekerülés egy hangsúlyos elemeként értelmezhető, melyet Viczián István és Lázár Andor sajátos módon „kiegészít” egyéb tevékenységeikkel.¹⁸⁹ Az elitből való kikerülés időbelisége más mintákat tükröz; hiszen míg Vladár rövid miniszteri pályáját követően gyorsan kiesik onnan, addig Viczián és Lázár esetében egyaránt egy lassabb folyamattal van dolgunk.¹⁹⁰

Az itt tanulmányozott memoárok segítségével a Horthy-kori politikai elit sajátosságainak bemutatására törekedtem. A visszaemlékezéseknek köszönhetően bepillantást nyertem a két világháború közötti politika és közéletvilágába. Többek között megismerkedtem a kor sajátos mobilitási csatornáival (melynek következtében a három szerző a kormányzói elitbe került), az elit belső világával, valamint az egyéni döntések hátterében meghúzódó személyes preferenciákkal.

---

elköteleződés születése” Pataki Ferenc: *Élettörténet és identitás*. Budapest, 2001 idézi Dobszay Tamás: *Emlék, felidézés, önéletrész*. Korall 41. szám, 2010, 45.

¹⁸⁹Viczián esetében a Keresztény Községi Pártban végzett munka, valamint az ekkoriban igen kiterjedt birtokrendszere és az abból származó jövedelme, ami kiegészíti/megerősíti a politikai eliten belüli helyét. Lázár Andor helyzete sajátos, hiszen korábbi mozgalmakban betöltött szerepe, valamint kiterjedt kapcsolathálója, illetve a gazdasági ügyekben való jártassága, ami megszilárdítja helyzetét a politikai eliten belül.

¹⁹⁰Viczián 20 évig gyakorlatilag végig tagja a magyar politikai elitnek, csupán mindig más „minőségben” tér oda vissza. Lázár– miután elveszíti képviselői székét– más módon próbál meg az eliten belül maradni, ekkor elsősorban szakértelmiségét és kapcsolati hálóját igyekszik felhasználni.

Függelék:

Gömbös Gyula kormánya az eskütétel után a miniszterelnökség teraszán, 1932

A képen balról jobbra: Fabinyi Tihamér, Kállay Miklós, Imrédy Béla, Keresztes-Fischer Ferenc, Lázár Andor, Gömbös Gyula, Hóman Bálint, Puky Endre, Bárciházi Bárczy István

Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény

Gömbös Gyula és kormányának tagjai fogadják Kurt von Schuschnigg osztrák kancellárt a mátyásföldi repülőtéren, 1934. augusztus 10. vagy 11.

A képen balról jobbra: Imrédy Béla, Keresztes-Fischer Ferenc, Fabinyi Tihamér, Kurt von Schuschnigg, Gömbös Gyula, a kancellár felesége, Lázár Andor, Darányi Kálmán, báró Henket, osztrák követ felesége, Kállay Miklós

Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény

Református nagygyűlés a Vigadóban, 1920-as évek elején

Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény

Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter, báró báró István miniszterelnökségi államtitkár, Darányi Kálmán miniszterelnök, Lázár Andor igazságügy-miniszter, Kánya Kálmán külügyminiszter, Róder Vilmos honvédelmi miniszter, Fabinyi Tihamér pénzügyminiszter, Kozma Miklós belügyminiszter

A Darányi-kormány, 1936

Képen balról jobbra: Hóman Bálint, báró báró István, Darányi Kálmán, Lázár Andor, Kánya Kálmán, Róder Vilmos, Fabinyi Tihamér, Kozma Miklós

Forrás: Rubicon, 18. évfolyam, 4-5. szám, 2007

Lakatos Géza-kormány, 1944

Képen balról jobbra: dr. Rakovszky Iván, dr. Vladár Gábor, Lakatos Géza, dr. Reményi-Schneller Lajos, Csatai Lajos, Jurcsik Béla, dr. vitéz Bonczos Mihály, vitéz Hennyey Gusztáv, dr. Markos Olivér, dr. Vitéz Gyulay Tibor
A képről hiányzik: Jurcsik Béla (földművelésügyi miniszter)

Forrás:

http://www.huszadikszazad.hu/img/1181/40732_a_lakatos-kormany.jpg

Felhasznált irodalom:

Ablonczy Balázs: *Utószó* In: Viczián Istán: Életem és korom Pest vármegye főispánjának emlékiratai, Szentendre, 2007., p. 323–333.

Barta Róbert: *A rendszer szilárd támasza. Az Egységes Párt*
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_rendszer_szilard_tamasza_az_egyseges_part/
Letöltés ideje: 2014-04-02

Böllöny József–Hubai László: *Magyarország kormányai 1848–2004*. Ötödik, bővített és javított kiadás, Akadémia kiadó, Budapest, 2004., p. 96–99.

Csöte András: *Egy új elitmodell fel.* szerk.: John Higley–Lengyel György: Elites after the State Socialism: Theories and Analysis. In: Szociológiai Szemle, 2. szám, 2001: p. 120–126.

Dobszay Tamás: *Emlék, felidézés, önéletírás. Egy civis-memoár tapasztalatai*
http://epa.oszk.hu/00400/00414/00032/pdf/Korall_41_035-050.pdf
Letöltés ideje: 2014-04-02

Eöry Gabriella: *Az Országos Kaszinó tisztikara és tagsága (1883–1943)*
<http://epa.oszk.hu/00400/00414/00012/pdf/03eorygabriella.pdf>
Letöltés ideje: 2014-04-07

Gyáni Gábor: *Demokrácia– hatalom. Az elit fogalma és történelmi változékonysága*. In: Korunk, 3. szám, 2009., p. 3–8.

Gyáni Gábor: *A felső 4000: a társadalmi hierarchia csúcsán* In: Rubicon 18. évfolyam, 4 - 5. szám, 2007., p. 22–25.

Gyáni Gábor–Kövér György: Az elitek In: Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig 2. jav. kiad. Budapest: Osiris, 2003., p. 221–244.

Karády Viktor: *Az elitről és az elit kutatásának kérdéseiről a magyar társadalomtörténetben*, In: Sic Itur ad Astra 9. évfolyam 1-2. szám, 1995., p. 130–143.

Kovács Gábor: *Elitek és társadalmak a globalizáció és az információs forradalom korában* In: Túl az iskolafilozófián: A 21. század bölcséleti élménye. szerk. Nyíri Kristóf, Palló Gábor– Budapest, Áron Kiadó, 2005., p. 355–371.

Lázár György: *Előszó* In: Lázár Andor Visszaemlékezéseim, Sorozatszerkesztő: Benda Kálmán, A Ráday Gyűjtemény Tanulmányai, Budapest, 1995., p. 5.

Lejeune, Philippe: Az önéletírói paktum In: Önéletírás, élettörténet, napló. Válogatás Philippe Lejeune írásaiból. Szerk.: Z. Varga Zoltán Bp.: L'Harmattan Kiadó, 2003., p. 17–46.

Lejeune, Philippe: Még egyszer az önéletírói paktumról In: Önéletírás, élettörténet, napló. Válogatás Philippe Lejeune írásaiból. Szerk.: Z. Varga Zoltán Bp.,:L'Harmattan Kiadó,2003.,p. 225–244.

Lengyel György: *Osztály és elit* In: Gazdasági elit, MTA Szociológiai Kutatóintézet Értékszociológiai és Társadalomtudományi Elemzések Műhelye, Budapest,1982., p. 8–24.

Lengyel György: *Elitelmélet, kutatási hagyomány, módszerek* In: A magyar gazdasági elit társadalmi összetétele a huszadik század végén, Akadémia Kiadó, Bp., 2007., p. 13–37.

Mohay Tamás: *Egyének és életutak* In: Magyar néprajz VIII. Társadalom. (Főszerk. Paládi-Kovács Attila) Bp. 2000., p. 760–791.

Sipos Balázs: *Tény, tapasztalat, elbeszélés. Rákosi Jenő önéletrajzi visszaemlékezése és értelmezései* In: Emlékirat és történelem. Szerkesztette: Horváth Jenő és Pritz Pál, Magyar történelmi társulat nemzetközi magyarságtudományi társaság Bp.,2012., p. 100–136.

Sipos Péter–Stier Miklós–Vida István: *Változások a kormánypárt parlamenti képviselőinek összetételében 1931–1939* In: Századok 101. évf. 3-4. szám, 1967., p. 602–620.

Stier Miklós: *Uralkodó elit, kormányzati hatalom - kormányzó réteg a Horthy-korszakban* In: Századok 2. szám, 1983., p. 434–443.

Szakály Sándor: *A katonai elit Magyarországon: 1919–1945*, In: Rubicon 18. évfolyam, 4-5. szám,2007., p. 40–43.

Széchenyi Kinga: *Megbélyezettek, Ismertető*
http://www.hortobagyideportaltak.hu/k_megbelyezettek.htm
Letöltés ideje: 2014-04-07

Pareto, Wilfredo: *A kormányzó elit* In: Szociológiatörténeti Szöveggyűjtemény: Másodválogatás. - Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1993., p. 155–160.

Püski Levente: *Jobboldali radikalizmus és konzervativizmus Lázár Andor Emlékezéseiben* In.: Emlékirat és történelem, Magyar történelmi társulat nemzetközi magyarságtudományi társaság Bp.,2012.,p.196–214.

Püski Levente: *A felsőház: az elitek gyűjtőhelye.* In: Rubicon 18. évfolyam, 4-5. szám,2007., p. 60–65.

Püski Levente: *A politikai elit változása 1919 után*. In: Hatalom és társadalom a XX. századi magyar történelemben. Szerkesztők: Bak János, Gyurgyák János, Hegedűs B. András, Kende Péter, Litván György, Rainer M. János. Osiris Kiadó és az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézetének sorozata, Budapest, 1995., p. 400–418.

Források:

Lázár Andor: *Visszaemlékezéseim*, Szerkesztő: Benda Kálmán, A Ráday Gyűjtemény Tanulmányai, Bp., 1995.

Viczián István: *Életem és korom*, Pest vármegye főispánjának emlékiratai, Szerkesztő: Gyöngyössy Márton, Kiadja a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága– Ferenczy Múzeum Szentendre, 2007.

Vladár Gábor: *Visszaemlékezéseim*, PÜSKI KIADÓ Kft, Budapest, 1997.